

PISANII SÂNGEORZENE

- SPIRITUALITATE, ISTORIE ȘI TRADIȚIE LOCALĂ -
ANUL VII, NR. 10(74), OCTOMBRIE 2018

EROII SÂNGEORZULUI

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

ADAM PETRU
ALBU SAMSON
ALGEORGE GRIGORE
ALGEORGE VASILE
ANDRESI IOAN
ANDRESI MAXIM
ANDRESI D. MAXIM
ARMAN MACEDON
BAN NICOLAE
BAN TEODOR
BERCIU DONISĂ
BÖLÖNI, ANDREI
BUGA ȘTEFAN
BULA ILIE
BUIA MAXIM
BUTA LEONTE
CAPRA IOAN
CAPRA TEODOR
CÂRCU COSTAN
CIOCAN ALEXANDRU
CIOCAN ION
CIOCAN SOLOMON
CIOCIU ROMAN
CIOCIU SAMSON
COSTAN LEON
COSTAN MACEDON
COSTAN SOLOMON
COSTAN ȘTEFAN
COSTAN TEODOR
CUCU ALEXANDRU
DUHASCHI LEONTE
EREMIA CAROL
FLORE DUMITRU
FLORE MAXIM
FLORE NICOLAE
GABOR ION
GABOR MAXIM
GEORGEȘ ION
GEORGEȘ NICOLAE
GEORGEȘ MAXIM
GROS GEORGE
HALIȚĂ IOAN ALEXANDRU
HALIȚĂ IACOB ALEXANDRU
HĂRUȚA NECHITA
HOVREA TIMIȘ ȘTEFAN
ILIEȘIU ERONIM
IONEL EMIL
JARDA ANTON
JARDA MAXIM
JARDA SAMSON

IUJAN VASILE
LUPȘOR ALEXANDRU
LUPȘOR ILIE
MACAVEI GRIGORE
MARICA GAVRILĂ
MĂRCUȘ ALEXANDRU
MĂRCUȘ IOAN
MIC DUMITRU
MIHĂESE GAVRILĂ
MIHĂILĂ ION
MOROȘAN ALEXA
MUSTAȚĂ GRIGORE
MUTU ALEXANDRU
MUTU MAXIM
NEAMȚ MIHAI
NICOLAE ALEXANDRU
NICOLAE DĂNILĂ
NIȚIU MAXIM
OGĂGĂU PARAMON
PAGU ALEXANDRU
PAGU MIHAI DONISĂ
PARTENE GEORGE
PETRI FLORE
PETRI ION
POLEAC IOAN
POP ANTON
POP EMIL
POP IOAN
POP ILIE
POP T. MAXIM
POP P. MAXIM
RĂZVANȚĂ COSTAN
RÂMBULEA SEVER
RUS IOAN
SFRÂNGEU TOMA
SOHORCA COSMA
SOLOVĂSTRU MAXIM
STRUGAR PETRU
ȘPAIMOC GEORGE
ȘPAIMOC G. ION
ȘPAIMOC P. ION
ȘPAIMOC VASILE
ȘORECĂU ANTON
ȘORECĂU GRIGORE
ȘOROBETEA MAXIM
ȘORECĂU TEODOR
TAHÂȘ AVACUM
TAHÂȘ IOAN
TREANCĂ GRIGORE

PISANII SÂNGEORZENE

- Spiritualitate, Istorie și Tradiție -

ANUL VII, NR. 10(74), OCTOMBRIE 2018

PISANII SÂNGEORZENE

Revistă de spiritualitate, istorie și tradiție locală

Fondatori: profesor FLORIN HODOROGA
teolog ALEXANDRU DĂRĂBAN

REDAȚIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33,
jud. Bistrița-Năsăud; E-mail: florin.hodoroga@gmail.com
Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj; E-mail: adaraban17@yahoo.ro;
aldaraban57@gmail.com

TEHNOREDACTARE: Alexandru Dărăban

Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:

<https://independent.academia.edu/DarabanAlexandru>

<http://en.calameo.com/accounts/3280504>

<https://pisaniisang.wordpress.com>

Coperta 1: Sângeorzenii Maxim Pop, Dr. Artemiu Publiu Alexi, Ioan Lupoai, Alexandru Haliță și Emil Mărcușiu, profesori în Năsăud

Coperta 2: Eroii Sângeorzului din primul Război Mondial (după Dorin Dologa)

Coperta 3: Eroii Sângeorzului din al Doilea Război Mondial (după Mircea Vlădică) și din timpul comunismului (după Alexandru Dărăban)

Coperta 4: Monumentul Eroilor din Sângeorz-Băi (foto Ana Cârđan)

Fotografiile din acest număr provin din cadrul Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (colecția fotografii), Facebook (Vicariatul greco-catolic Năsăud, Leon Prădan, Cornel Rusan, Iosif Ciunterei), Centrul Cultural „Justin Sohorca” Sângeorz-Băi, colecția personală a artistului Maxim Dumitraș

Cuprins

CUPRINS.....5

CENTENAR

EMIL DOMIDE, *Anuarul Liceului român grăniceresc din Năsăud
Anul școlar 1918/1919*.....8

BISERICĂ, ȘCOALĂ, SOCIETATE

DR. MIRELA POPA-ANDREI, *Școală, biserică și societate în ținutul Năsăudului.
Repere istoriografice și teoretice*.....19

DORIN DOLOGA, *Un secol de școală românească. Școala comunală din
Sângeorz-Băi*.....26

VIRGIL ȘOTROPA, DR. N. DRĂGANU, *Profesori ai gimnaziului năsăudean
în perioada 1863-1913 originari din Sângeorz-Băi*.....31

N. DRĂGANU, *Monografia Societății de împrumut și păstrare „Aurora”
din Năsăud (1873-1923)*.....39

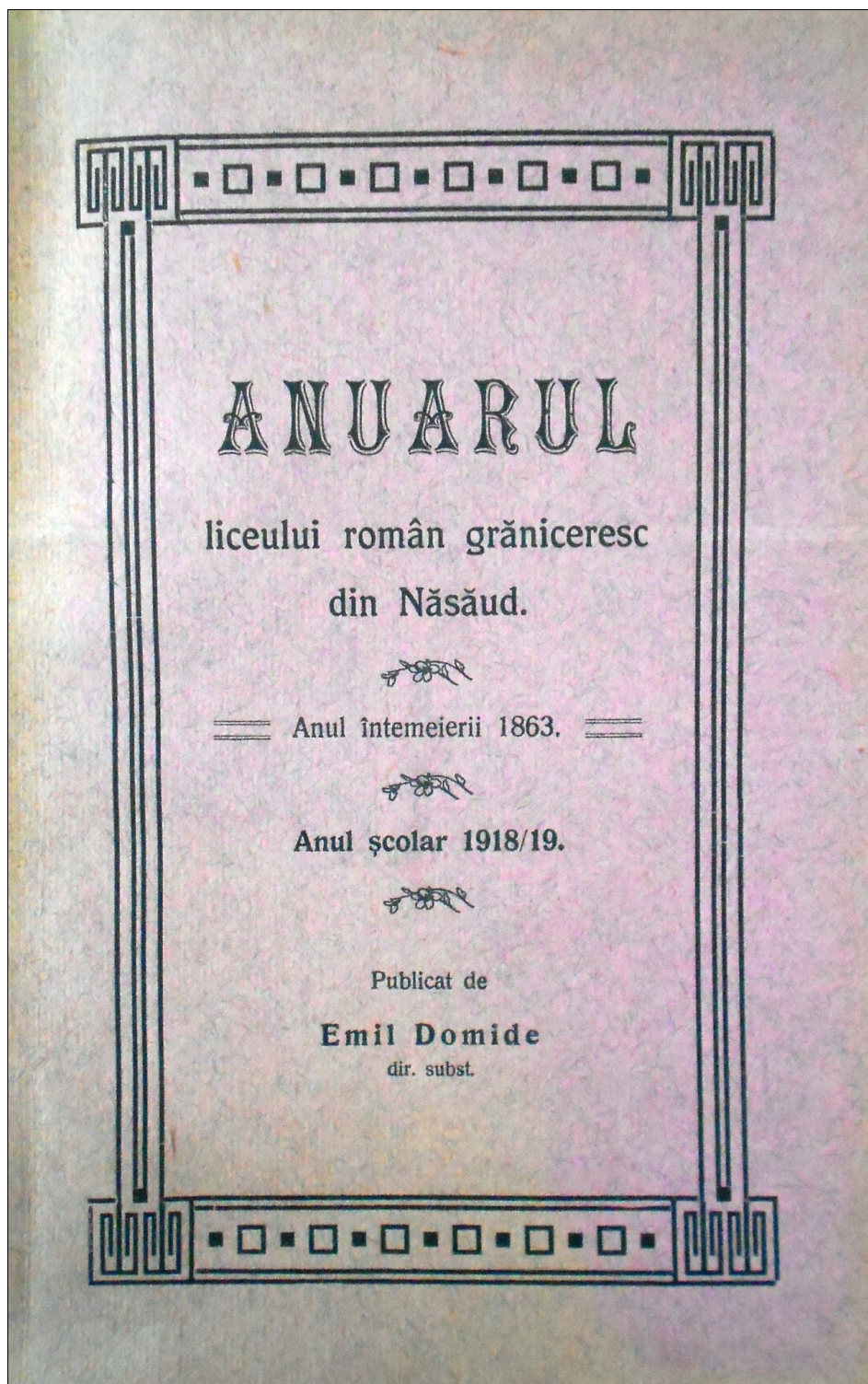
OCTAVIAN LUNGU, *Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud*.....45

Stațiunea balneo-climaterică Sângeorz-Băi, Năsăud.....52

TRADIȚII

EMIL PRECUP, *Păstoritul în Munții Rodnei*.....55





CENTENAR

ANUARUL

Liceului român grăniceresc din Năsăud

- Anul școlar 1918/1919 -

EMIL DOMIDE

1. Cu anul școlar 1918/19 liceul a intrat în al 56-le-a an al existenței sale, fiind deschis în 4 octombrie 1863.

2. Acest an școlar este cel mai însemnat în viața școlii noastre, întrucât sfârșindu-se războiul și învingând dreptatea, s-a putut înlăptui idealul visat de moșii și strămoșii noștri: libertatea națională și unirea tuturor românilor.

Prin acest fapt școala noastră a ajuns a se număra între școlile României Mari, a mult doritei și adevăratei noastre patrii, care ne va considera ca fii și cetățeni adevărați, iar nu ca fii vitregi, ba chiar trădători, după cum eram considerați în trecut.

În acest an școlar a ajuns școala noastră adevărat românească, pe fruntea căreia nu va mai sta un nume impus de o stăpânire dușmănoasă, cu scop de a-i întuneca originea și a-i schimba caracterul, ci cu mândrie va sta adevăratul ei nume „Liceul român grăniceresc din Năsăud”.

În acest liceu în viitor neîmpiedicați și fără frică vom putea cultiva dulcea noastră limbă românească, credința și datinile bune, vom putea cânta cântecele noastre naționale, înădușite de veacuri și prin ele vom cultiva iubirea de țară și tot ce este al ei. Vom putea insufla întregului nostru învățământ spiritual național și astfel vom putea crește și da cetățeni buni și devotați iubitei noastre patrii „României mari”.

În acest an școlar școala noastră s-a eliberat de sub stăpânirea străină, care mereu cerca pricină de a-i restrânge libertatea, a-i încălca drepturile și de a o nimici; și a ajuns în stăpânirea binevoitoare a adevăratului ei părinte: a fondurilor grănicerești din Năsăud, reprezentate prin inclitul comitet și on. Comisiune administratoare. Acestor fonduri li se cuvine dreptul de părinte și stăpân, fiindcă aceste au întemeiat-o și cu mari sacrificii au susținut-o și au ferit-o de valurile zdrobitoare, care de multe ori cu mânie s-au îndreptat asupra ei.

Această școală în viitor, pe lângă adevăratul ei părinte, va fi controlată și de autorități școlare românești, dar cu dragoste și bunăvoința și astfel toți împreună cu același gând vom conlucra spre a putea rezolva în mod cât mai desăvârșit adevăratul scop al școlii: cultivarea și educarea tinerimii spre binele și folosul statului românesc, spre binele și folosul privat și obștesc.

EMIL DOMIDE

Cu mare dar ne-a învrednicit pe noi bunul Dumnezeu, un dar pe care noi cu mintea noastră abia îl putem cuprinde.

Mulțumită datorim pentru acest dar în primul rând Atotputernicului și bunului Dumnezeu, care a pedepsit trufia și nedreptatea și a adus la biruință dreptatea, care este menită a cârmui lumea; apoi mulțumită datorim tuturor factorilor care cu mari jertfe și abnegațiune, în butul tuturor necazurilor, asupririlor și ademenirilor chiar au dus la izbândă steagul ridicat de moșii și strămoșii noștri ținând cu credință la deviza:

Pe al nostru steag e scris unire,
Unire în cuget și simțiri,
Și sub mareața lui umbrire,
Vom înfrunta orice loviri...

3. Anul școlar 1918/19 a fost mai scurt decât un an școlar regulat, întrucât acest an s-a început abia la sfârșitul lui ianuarie 1919 și s-a încheiat la 3 iunie 1919, va să zică aproape 4 luni de zile a fost timpul, care ne-a stat la dispoziție spre a preda și prelucra material de învățământ prescrisă pe 10 luni de studiu. Dar cu toate acestea, îngrijirea și buna împărțire a făcut, ca material să se pertracteze întreagă, și astfel școlarii li s-a dat ocaziune a și-o însuși și a trage folos din studiul făcut.

Între pricinile, care au cauzat scurtarea anului școlar, în primul rând a fost lipsa de profesori, dintre care unii au fost încredințați – din partea vicecomitelui comitatens – cu agende de recvirare, cu ocaziunea împlătului; iar alții erau în serviciu militar și ca atari împiedicați de la funcțiunea de profesor. Din această cauză deja la 11 august 1918 sub nr. 488-1918 s-a făcut din partea direcțiunii liceului nostru reprezentare la direcțiunea supremă și s-a cerut amânarea începerii anului școlar 1918-19 până la 1 octombrie 1918, dar cu toate aceste înscrierile s-au început în 2 septembrie 1918. În urma reprezentației nouă făcută la 3 septembrie 1918 nr. 548-1918 d. g. s-a permis din partea autorităților școlare în mod excepțional, ca la institutul nostru prelegerile anului școlar 1918-19 să se înceapă numai la 30 septembrie 1918. În baza acestei permisiuni primirea și înscrierea elevilor s-a făcut continuativ în 26, 27 și 28 septembrie 1918, apoi în 29 a aceleiași luni, „Veni Sancte” în biserica greco-catolică din loc și deschiderea festivă a anului școlar, iar în 30 septembrie 1918 s-au început prelegerile cf. nr. 525-1918 d. g.

Fiind abia începute prelegerile, la 16 octombrie 1918 oficiul pretorial din loc comunică cum că în baza dispozițiilor fizicului comitatens din cauza epidemiei de gripă spaniolă prelegerile la liceul nostru trebuiesc sistate deocamdată pe 5 zile, ceea ce s-a și făcut.

La 22 octombrie 1918 sub nr. 649-1918 s-a dispus ca prelegerile să nu se reînceapă până la 10 noiembrie 1918, iar la 8 noiembrie sub nr. 673-1918 d. g. Reînceperea s-a amânat până la 24 noiembrie 1918, apoi la 23 noiembrie 1918 sub nr. 688-1918 d. g. s-a amânat până la 2 decembrie 1918 și în sfârșit la 3 decembrie 1918 nr. 696-1918 d. g. reînceperea s-a amânat până în 1 ianuarie 1919.

La 27 decembrie 1918 sub nr. 732 ex 1918 conf. prof. având împrejurarea că îndată după 1 ianuarie 1919 urmează vacanțele de Crăciun, a hotărât ca prelegerile să se reînceapă numai după vacanțe, care vor dura până în 20 ianuarie 1919.

La 28 decembrie 1918 sub nr. 733-1918 avându-se în vedere împrejurarea că din cauza epidemiei de gripă spaniolă abia numai două săptămâni s-au putut ținea prelegeri, conferința profesorală a hotărât ca semestrul I să se prelungească până la 15 martie 1919, ca să se poată tracta materia proiectată pentru acest semestru barem în liniamentele cele mai de frunte. Această hotărâre s-a încuviințat din partea cons. d. sub. nr. 73-1919 cf. nr. 16-1919 d. l.

Anuarul Liceului român grăniceresc din Năsăud – Anul școlar 1918/1919

Din cauza congresului profesorilor români ținut în 19 ianuarie 1919, la care au participat mulți dintre profesorii liceului nostru, prelegerile s-au reînceput numai în 27 ianuarie 1919.

4. Referitor la corpul profesoral în decursul anului școlar 1918-19 avem de amintit următoarele:

Cu ocaziunea conferinței de constituire, dd. 31 august și 25 septembrie 1918 dintre profesorii liceului lipseau trei inși și adică:

a) Directorul Ion Gheție, în concediu; agendele de director le conducea prof. Dr. Nicolae Drăgan, care în noiembrie 1918 sub nr. 387-1918 af. c. s. d. cf. nr. 685-1918 d. l. a fost încredințat din partea comisiei administratoare de fondul susținător cu împlinirea agendelor de director în calitate de substitut și în mod interimar.

b) Profesorii Augustin Bena și Olimpiu Ghiția în serviciul militar.

Descompunându-se armata austro-ungară prof. Olimpiu Ghiția a servit ca aghiotant la legiunea română în Sibiu până în 11 noiembrie 1918, iar după aceea în garda națională din Năsăud.

La începutul prelegerilor – 27 ianuarie 1919 – atât prof. Bena, cât și Ghiția și-au reînceput activitatea profesorală la liceu, pe care au întrerupt-o ani de-a rândul din cauza războiului.

Prof. Olimpiu Ghiția a fost promovat la stadiul de ordinar definitiv începând din 1 octombrie 1915 cf. nr. 8-1919 d. l.

Prof. Augustin Bena de asemenea a fost promovat la stadiul de ordinar definitiv la catedra de religie gr.-ort. Având de a îndeplini și agendele de instructor în cânt și muzică cf. nr. 412-1918 a. f. c. șc. d. și 10-1919 d. l.

Prof. și directorul Dr. Nicolae Drăgan la 16 februarie 1919 nr. 87-1919 d. l. fiind numit comisar ministerial pe lângă directorul suprem din Cluj și încredințat cu ținerea de prelegeri din istoria limbii și a literaturii române la universitatea din același loc – a cerut de la fondul susținător concediu pe timp nedeterminat; iar la 8 martie 1919 nr. 106-1919 d. l. s-a depărtat de la institut.

Comisiunea administratoare a fondului susținător în ședința sa dd. 15 martie 1919 sub punctul 2 al procesului verbal de sub nr. 105-1919 a. f. c. șc. d. a încredințat cu conducerea agendelor de director substitut pe prof. Emil Domide, iar agendele profesionale s-au încredințat altor profesori ai liceului.

În baza ordinului de mobilizare nr. 5036-1919 prof. Olimpiu Ghiția la 31 martie 1919, mobilizat fiind, a intrat ca locotenent în serviciul militar activ în reg. 84 inf. cf. nr. 140 ex 1919 d. l., în agendele de profesor a fost înlocuit după specialitate prin alți profesori ai institutului. La 7 mai 1919 nr. 188-1919 d. l. eliberat fiind de la serviciul militar ca absolut necesar serviciului său de profesor la liceu.

Prof. Leonida Pop aparținător contingentului 1893, iarăși ca absolut necesar serviciului său, a fost scutit de mobilizare cf. 25 aprilie 1919 nr. 175-1919 d. l.

La 10 mai 1919 sub nr. 195 și 196 ex 1919 d. l. profesorii Vasile Bichigean și Dr. Valeriu Seni au fost dispuși din partea Consiliului dirigent român din Cluj, spre a conlucra la preluarea universității de acolo, au fost deocamdată concediați câte 2 săptămâni. La 1 iunie însă nr. 224 și 225-1919 d. l. au cerut prelungirea concediului până la sfârșitul anului școlar. Concediul s-a încuviințat, iar suplinirea lor deși cu greu, dar totuși s-a făcut după specialitate.

La 10 iunie 1919 nr. 297-1919 prof. Dr. Emil Precup denumit fiind ca secretar la direcțiunea cursurilor pregătitoare de profesori în Cluj, a cerut concediu de 3 luni începând din 11 iunie 1919.

EMIL DOMIDE

La 13 iunie 1919 prof. Augustin Bena a cerut concediu din 15 iunie până 15 septembrie a. c. pe motivul că este angajat din partea Consiliului dirigent ca profesor de muzică la aceleași cursuri pregătitoare de profesori.

Aceste concedii nu au cauzat greutăți de înlocuire întrucât anul școlar la 3 iunie 1919 a fost deja încheiat.

5. Față de elevii institutului nostru constatăm cum că iritația, neîncrederea și încordarea continuă care stăpâna spiritul lor s-a schimbat în dragoste, admirație și entuziasm față de mărețul succes și de norocoasa situație cauzată prin sfârșirea războiului. Se simțeau și ei acasă la ei, cercau să dovedească aceasta cu toată ocaziunea și în tot chipul admis și cuviincios. Cântecele noastre naționale nu mai erau uitate și înădușite ca până acum, ci răsuna de pe buzele fiecăruia, cât numai sta ascuns și îndosit, ci aproape la fiecare elev îl vedeai așezat la locul cel mai expus, pe piept sau la pălărie. Putem zice cum că o iritație nouă se vedea înstăpânită între ei și aceasta din pricina, că ușurați de greutățile trecutului se vedeau liberi fii ai României mari și cu încredere așteptau și primeau îndrumările date de profesori referitor la datorințele impuse în situația nouă. Cu bucurie constatăm, cum că tinerimea noastră aplicată în mod potrivit aptitudinilor sale, apoi cultivată și educată conștiincios servește garanță suficientă pentru amplificarea rezultatelor dobândite deja, precum și pentru învingerea greutăților împreunate cu studiul, cu pregătirea și peste tot cu realizarea speranțelor din viitor.

Cu ocaziunea asentărilor ordonate în decursul anului școlar dintre elevii liceului nostru au fost recrutați 7 inși: Sigarteu Melentie și Pascu Artene cl. a VI-a, Ciuruș Iacob și Micu Petru cl. a VII-a, Giurgiuca Andreiu, Vlad Nicolae și Zinveliu Emil cl. a VIII-a; toți aceștia au făcut examen particular.

Purtarea, activitatea și străduința elevilor în general au fost mulțumitoare.

Aprecierea și clasificarea în special se vede în p.

6. Eliberată fiind acuma școala românească de sub presiunea unei stăpâniri străine și dușmănoase, atât în relația ei față de susținător și față de autoritățile școlare, precum și în planul de învățământ, pentru timpul de tranziție, până la unificarea învățământului în școlile secundare românești, s-au introdus reformele reclamate de marile schimbări politice.

Direcțiunea liceului nostru sub nr. 703-1918 d. l. primește de la direcțiunea liceului gr.-cat. din Blaj – sub nr. 658-1918 procesul verbal luat în conferința profesorilor români ținută la Alba-Iulia în 2 decembrie 1918, cu recercarea, ca conferința profesorală să-și comunice părerea asupra chestiunilor sulate în el Consiliului dirigent.

Colegiul profesoral de la liceul nostru în conferința sa dd. 28 decembrie 1918, sub p. 1 al procesului verbal de sub nr. 739-1918 d. l. hotărăște că se alătură la dorințele exprimate în conferința profesorilor ținută în Alba-Iulia la 2 decembrie 1918 și va căuta ca în cadrele putinței și ținând socoteală de împrejurările noastre speciale, să execute cea mai mare parte din ele încă în anul școlar curent.

Dorințele speciale ale colegiului profesoral sunt expuse în amintitul proces verbal de sub nr. 739-1918 d. l. care s-a înaintat atât on. Comisiuni administratoare a fondului susținător cât și on. Consiliu dirigent, care prin scrisoarea dd. 27 ianuarie 1919 nr. 137-1918 cu aprobare a luat act de hotărârile conferinței profesorale de la liceul nostru dd. 28 decembrie 1918 și reacearcă să se pregătească programele analitice, îndeosebi la limba românească, la geografie și istorie.

Comisiunea administratoare a fondurilor central școlastic și de stipendii din districtul Năsăudului, ca reprezentant al susținătorului, în ședința sa ținută în 2 ianuarie 1919 sub p. 4 al procesului verbal a adus concludul, ca:

Anuarul Liceului român grăniceresc din Năsăud – Anul școlar 1918/1919

a) gimnaziul superior fundațional pe viitor să poarte numirea de „Liceul român grăniceresc din Năsăud”;

b) planul de învățământ încă în cursul anului școlar 1918-19 să se modifice potrivit referințelor schimbate și trebuințelor;

c) planurile modificate, precum și alte acte însemnate privitoare la afacerile de învățământ, până la altă dispoziție, să se înainteze spre aprobare comisiei administratoare a fondurilor ca for suprem de instrucțiune.

Acest conclud s-a comunicat direcțiunii liceului sub nr. 9-1919 d. l., iar în conferința profesorală dd. 27 ianuarie 1919 sub p. 1 al procesului verbal, s-a luat spre știre și urmare cf. nr. 51-1919 d. l.

La 9 februarie 1919 sub nr. 74-1919 d. l. se primește de la Consiliul dirigent din Sibiu, resortul cultelor scrisoarea dd. 24 ianuarie 1919 nr. 3 2 prin care în conformitate cu hotărârile conferinței profesore din Alba-Iulia și cu dezideratele congresului profesorilor români ținut în Sibiu, în zilele de 19-21 ianuarie 1919, se dispune, ca limba maghiară să fie eliminată din șirul obiectelor de studiu ale școalelor secundare cu limba de propunere română, având a se preda în mod facultativ numai în clasele superioare ale liceului, - în clasele inferioare însă numai dacă împrejurările sunt favorabile unei astfel de măsuri.

În urma acestora colegiul profesoral de la liceul nostru în conferința sa ținută în 10 februarie 1919 sub p. 3 al procesului verbal de sub nr. 83-1919 a stabilit programele analitice la limba franceză, germană, geografie, istorie și limba maghiară, făcute în baza principiilor stabilite de comisiunea administratoare și a hotărârilor luate în congresul profesorilor ținut în Sibiu la 6/19-8/21 ianuarie 1919.

Aceste programe au fost înaintate, pentru întrebuițare oficioasă, comisiei administratoare a fondului susținător.

În înțelesul acestor programe se constată:

a) Limba franceză se introduce în cl. a IV – VIII-a în câte 2 ore pe săptămână fiind toți elevii începători.

b) La limba germană numărul orelor s-a redus la 2 pe săptămână în toate clasele III-VIII.

c) La geografie se va preda în cl. I-a în câte 2 ore pe săptămână, geografia ținuturilor locuite de români.

d) La istorie în cl. III, IV și VIII-a se va preda Istoria Românilor în câte 3 ore pe săptămână.

e) Limba maghiară se va preda ca studiu facultativ numai în clasele superioare în câte 2 ore pe săptămână. Materia rămâne aceeași ca și mai înainte, pertractându-se potrivit orelor de propunere după programa de mai înainte, avându-se în vedere că toți elevii care ar asculta limba maghiară au deja cunoștințele de lipsă spre a continua.

f) Prisosul de ore ce a rezultat de la limba maghiară se va împărți la limba română, geografie, istorie, matematică și geometria desemnativă.

Amăsurat modificărilor introduse în planul de învățământ și amăsurat programelor analitice nouă, s-au împărțit agendele între profesori și s-a pregătit noul orar pro 1918-19 cf. 25 ianuarie 1919 nr. 18-1919 d. l.

7. În decursul acestui an școlar pe lângă conferințele regulamentare corpul profesoral a ținut și alte multe conferințe reclamate de noile împrejurări școlare și sociale.

În aceste conferințe s-au discutat și rezolvat deosebite chestiuni pedagogice și didactice, precum și de acelea, care într-un chip sau altul au atins viața institutului nostru.

8. În cursul acestui an școlar s-au ținut atât sărbătorile bisericești cât și unele sărbă-

EMIL DOMIDE

tori naționale și anume:

a) În baza ordinului Consiliului dirigent român și a hotărârii congresului profesorilor ținut în Sibiu la 6/19-8/21 ianuarie 1919, ziua de 24 ianuarie st. v. (6 februarie st. n.) a fost decretată de sărbătoare națională în amintirea unirii principatelor românești și a celei a tuturor românilor cf. nr. 45-1919 d. l. În amintirea acestui eveniment de o însemnătate epocală în viața poporului românesc liceul nostru a aranjat o serbare școlară cu programul următor:

- Sfânta Liturghie în biserica gr.-cat. Din loc la 8 1/2-9 1/2 ore a. m.

- Festivitate școlară în aula liceului. Programul acestei festivități a cuprins afară de cuvântul de deschidere și închidere a directorului substituit, un discurs ocazional al prof. Ion Pecurariu, în care s-a insistat asupra însemnătății unirii principatelor, precum și a unirii naționale depline a neamului nostru, apoi 2 declamări și 3 cântări patriotice.

La această serbare au fost invitate toate oficiile din loc, precum și publicul și armata română, care petrecea în Năsăud.

Serbarea a fost bine reușită și instructivă.

b) A doua sărbătoare națională a fost ziua de 10 Mai ca aniversarea independenței și a întemeierii Regatului Român.

Serbarea s-a început la ora 8 a. m. cu Sfânta Liturghie celebrată în biserica gr.-cat. Parohială, apoi la ora 9 s-a continuat cu un matineu festiv în aula liceului. Acest matineu a cuprins cuvântul de deschidere și închidere a directorului substituit, apoi discursul ocazional al prof. Ștefan Scridon, precum și 2 declamări și 2 cântări naționale cf. nr. 194-1919 d. l.

La serbare au fost invitate toate oficiile din loc, precum și publicul.

Reușita acestei serbări a fost vrednică de însemnătatea ei, celor prezenți li s-a dat ocaziune a cunoaște câteva pagini din istoria neamului românesc, iar elevilor în special li s-a dat îndemnul de a fi harnici și conștiincioși întru îndeplinirea datoriștelor ce li se impun ca cetățeni ai regatului independent al României Mari.

c) Tot întru aniversarea independenței și a întemeierii Regatului Român s-a serbat și ziua de 11 Mai, adică Duminică după 10 Mai. Aceasta a fost sărbătoarea națională a poporului din Valea Someșului, care s-a ținut în zi de Duminică cu scop, ca poporul, fiind zi de sărbătoare bisericească, să poată participa în număr cât mai mare, ceea ce s-a și întâmplat prezentându-se din toate comunele intelectuali și popor în număr considerabil.

Reușita acestei sărbători a fost mult ridicată prin faptul că la ea a participat și dl. Prefect al județului Bistrița-Năsăud dr. Gavrilă Tripon, însoțit de o aleasă și numeroasă suită din Bistrița și jur, în care suită erau și reprezentanți ai comandurei armatei române din Bistrița.

În lumea multă înșirată de-a lungul străzii, începând de la gară se cuprindea și tinerimea școlară a liceului nostru și a școalei primare române din Năsăud împreună cu profesorii și învățătorii ei și toți așteptau sosirea aleșilor oaspeți.

La gară dl. Prefect și suita sa au fost primiți de către primarul Năsăudului, Alexandru Neșcuțiu, iar la intrarea în strada principală – ulița cea mare – de către directorul substituit al liceului, Emil Domide. De aici mulțimea a mers la biserica parohială, unde s-a celebrat Sfânta Liturghie, iar după aceea s-au întrunit în grădina liceului, unde a urmat festivitatea națională începută cu cuvântul de deschidere a d-lui vicar episcopal al Rodnei Alexandru Haliță. După acesta d-l prof. Ion Pecurariu în discursul său ocazional a arătat șirul de momente istorice, sărbătorite în acea zi, precum și însemnătatea acelora pentru neamul românesc.

A luat apoi cuvântul d-l prof. Tripon, care prin un discurs bine înțeles de toți a arătat necazurile și suferințele din trecut și a pus în vedere situația fericită creată prin dezrobirea și unirea neamului românesc. A îndemnat poporul la loialitate, ascultare, armonie,

Anuarul Liceului român grăniceresc din Năsăud – Anul școlar 1918/1919

bună înțelegere și hărnicie întru îndeplinirea datorințelor, prin exemple pline de convingere a combătut bolșevismul și a arătat răul împreună cu această boală nemiloasă.

A vorbit după aceea d-l maior Petrovici ca reprezentant al armatei române și a mulțumit pentru elogiile ce i s-au făcut în discursurile anterioare.

În sfârșit, d-l vicar a închis serbarea mulțumind celor de față că s-au adunat în un număr așa de considerabil și mulțumind oratorilor, care prin discursurile lor au ridicat reușita serbării.

Cu îndestulare sufletească desăvârșită putem constata că scopul serbării a fost pe deplin ajuns, iar mulțimea s-a depărtat cu cele mai bune impresii, deplin convinsă și conștientă de datorințele și munca ce-o așteaptă pentru binele și cinstea neamului românesc reîntregit.

d) Între sărbătorile naționale ale liceului nostru din anul școlar 1918-19 putem socoti și ziua de 26 mai 1919, adică ziua în care MM LL Regele și Regina României, în drumul triumfal prin Ardeal au cercetat orașul Bistrița, capitala județului nostru Bistrița-Năsăud.

La onorurile făcute din prilejul primirii MM LL au participat și elevii institutului nostru cl. III-VIII însoțiți de director și profesorii lor. În Bistrița elevii au fost așezați la loc potrivit – în șirul mulțimii – încât fiecare a putut vedea pe MM LL după aceea conduși de instructorul de gimnastică în pluton bine ordonat în frunte cu drapelul liceului și profesorii, au luat parte la defilare trecând pe dinaintea Suveranilor. O mare îndestulare, o nespusă mângâiere și fericire se vedea pe fețele elevilor dându-li-se ocaziunea de a vedea pe Suverani, de a putea vedea un crai de lege românească și a-l aclama cu strigătul de „să trăiască”.

Drumul spre Bistrița și îndărăpt l-au făcut elevii cu un tren special pus la dispoziție gratuit prin intervenția d-lui prim-pretor al plasei Năsăud, Ion Șerban, iar în Bistrița de asemenea în mod gratuit au fost prevăzuți elevii cu cină tot prin intervenția d-lui prim-pretor. Mulțumită exprim în numele liceului nostru d-lui prim-pretor pentru îndemâna și ajutorul dat elevilor noștri, făcându-le posibilă participarea la o serbare națională românească, care pe veci va rămânea neștearsă în sufletele lor.

9. Excursiuni școlare, din cauza scurtimii anului nu s-au făcut.

10. Datorințelor religioase în decursul anului școlar s-a făcut destul. Atât tinerimea gr.-cat. cât și cea gr.-ort. a asistat la exhortațiunile cateheților de respectiva confesiune. În fiecare Duminică și sărbătoare sub conducerea câte unui profesor a luat parte la Sfânta liturghie. În Sfintele Păresimi s-a spovedit și a fost împărtășită cu sfânta taină a cuminecăturii. Tot atunci în zilele de 4, 5 și 6 aprilie 1919 s-au ținut pentru elevii de confesiunea gr.-cat. exerciții spirituale sub conducerea profesorului de religie Dr. Al. Ciple.

11. Elevii institutului nostru au dovedit și în anul acesta că sufăr împreună cu cei lipsiți și cu dragă inimă au contribuit după putința lor pentru deosebite scopuri filantropice.

12. Ca strâns legată de viața liceului nostru trebuie să mai amintim o împrejurare și anume:

Liceul nostru a fost deschis în ziua de 4 octombrie 1863 de către reprezentanții grănițerilor din fostul al II-lea regiment de graniță desființat la 1851. Acest liceu a fost și este susținut din „fondul de provente” al grănițerilor, care fond mai târziu s-a numit fondul central școlastic din districtul Năsăudului.

În baza normativului edat de către m. r. u. de cult și instrucțiune publică la 7 noiembrie 1906 sub nr. 95333-1906 de la 1 octombrie încoace profesorii liceului au primit din visteria statului ajutoare extraordinare, respectiv adause personale ca întregire de plată și în timpul din urmă ajutoare de război fără de nici o condițiune sau contraserviciu.

La 14 martie 1918 nr. 82-918 comitele suprem din comitatul Bistrița-Năsăud, comu-

EMIL DOMIDE

nică comisiunii administratoare a fondului susținător ordinațiunea m. r. u. de culte și instrucțiune publică de sub nr. 114414-1917, în înțelesul căreia colegiului profesoral de la liceul din Năsăud cu 1 iunie 1918 i se sistează toate apunamentele primite din visteria statului, dacă până atunci fondul susținător nu va intra în legătură de contract cu statul în baza capitoului 47 din legea de instrucție art. XXX din 1883 și dacă nu va cere ca ajutor de stat suma, pe care din venitele fondului școlar nu o poate acoperi.

În urma acestei recercări comisiunea administratoare a fondurilor grănicerești în ședința sa ținută la 29 martie 1918 sub p. 1 al procesului verbal a hotărât, ca prin o deputăție constatatoare din președintele comisiunii Dr. Vasile Pahone și membrii Alexandru Haliță vicar și Ion Gheție director gimnazial, să roage pe comitele suprem de sprijin, iar pe înaltul minister, ca pe lângă condițiunile de mai înainte baremi pe durata războiului să binevoiască a asemna întregirile personale ale profesorilor, deoarece între împrejurările schimbăcioase, pricinuite de război, îi este cu neputință a statori venitele fondului așa încât pe baza acelora să se poată constata suma, de care timp mai îndelungat ar avea trebuință la susținerea liceului.

Tot în scopul acesta și tot din amintita ședință s-a înaintat pe calea comitelui suprem din Bistrița, la înaltul minister o reprezentăție la 3 aprilie 1918 sub nr. 82 ex 1918.

Comitetul fondurilor central școlar și de stipendii din districtul Năsăudului în ședința sa ținută în 27 mai 1918 sub p. VI al procesului verbal, luând act despre rescriptul ministerial de sub nr. 114414-1918, referitor la sistarea adauselor personale ale profesorilor, a aprobat hotărârea și pașii făcuți de comisiunea administratoare și a încredințat-o, ca și pe viitor să facă toate dispozițiile de lipsă pentru câștigarea respirului intenționat, precum și pentru rezolvarea favorabilă a acestei chestiuni și tot deodată, întrucât până la finea lunii iunie nu s-ar ajunge la rezultat satisfăcător, pentru ca profesorii să nu fie expuși la încetarea unei însemnate părți din mijloacele lor de existență în timpuri atât fr grele, comisiunea administratoare s-a împuternicit, ca să ia măsurile de lipsă, ca din 1 iulie 1918, să anticipeze din casa fondului școlar adausele personale ale profesorilor, dacă nu s-ar lichida din visteria statului.

Într-aceea însă comitele suprem din Bistrița, prin scrisoarea dd. 7 mai 1918 nr. 1399-1918 încunoștințează comisiunea administratoare a fondurilor, că înaltul minister în ciuda reprezentanței comisiunii de sub nr. 82-1918, rămâne pe lângă ordinațiunea de sub nr. 114414-1917 zicând, cum că încheierea de contract referitor la ajutorul de stat nu este împiedicată prin aceea că venitele fondului școlar și lipsele gimnaziului nu se pot statori cu exactitate, pentru că suma ajutorului de stat se poate modifica în viitor prin un contract nou, după cum s-a întâmplat aceasta și cu alte școale secundare.

Totodată recercă comisiunea administratoare că în interesul funcționării neconturbate a liceului, să prezinte de urgență rugarea în cauza ajutorului de stat spre a o așterne înaltului minister.

Sub nr. 171-1918 a. f. c. sc. d. președintele Dr. V. Pahone și vicarul Al. Haliță raportează comisiunii fondurilor, că în 24 a lunii mai 1918 au călătorit la Budapesta, spre a interveni la ministru, dar fără rezultat, deoarece nefiind ministrul acasă nu au putut obține audiență.

Acest raport a fost luat spre știre în ședința comisiunii administratoare ținută în 6 iunie 1918. tot în 6 iunie 1918 s-a ținut și ședința extraordinară a comitetului fondurilor, în care sub p. 2 al procesului verbal s-a referit despre stadiul, în care se afla pe atunci chestiunea sistării adauselor personale și a ajutoarelor de război ale profesorilor gimnaziali, apoi s-a adus concludul ca să se roage din nou înaltul minister de culte și instrucțiune publică, ca întrucât rugării adunării generale cuprinse în concludul acesteia dd. 27 mai 1918 p. VI al procesului

Anuarul Liceului român grăniceresc din Năsăud – Anul școlar 1918/1919

verbal, cu privire la acordarea unui respir pentru intrarea în legătură de contract numai după finirea războiului actual, nici după o nouă întrevvedere și motivare nu i s-ar putea da loc – să binevoiască a concede plățirea pe viitor din visteria statului barem a ajutoarelor de război ale profesorilor și considerând că aceste sunt de natură extraordinară și nepermanentă, să binevoiască a absta de la condițiunea de a încheia contract cu fondul susținător numai pentru acestea.

Totodată s-a hotărât ca să se înainteze în înțelesul acesta o rugare nouă la d-l ministru și să se intervină și personal la toate forurile competente prin o deputațiune compusă din președintele fondurilor Dr. Vasile Pahone și membrii Alexandru Haliță și Dr. Dionisiu Login.

Iar întrucât această cauză, după cum se prevedea, nu s-ar putea finaliza până la sfârșitul lui iunie anul 1918, de la care dată avea să se sisteze plățirea tuturor apunamentelor profesionale primite din visteria statului, din considerațiuni de umanitate și echitate față de profesorii gimnaziali, care prin sistarea competențelor între împrejurările excepțional de grele, ar fi fost direct loviți în existența lor, s-a îndrumat administrația fondurilor ca aceste întregiri de plată, adause familiare și ajutoare de război să le plătească profesorilor începând cu 1 iulie 1918 din venitele neprevăzute și banii disponibili ai fondului central școlar.

Am arătat pe scurt cele petrecute referitor la sistarea tuturor apunamentelor, pe care colegiul profesoral de la liceul nostru le-a avut din visteria statului ungar.

Această sistare s-a făcut cu 1 iulie 1918 și de atunci încoace toate întregirile și adausele au rămas în greutatea fondului susținător care le-a purtat și le poartă cu multă bunăvoință și adevărată dragoste de părinte susținător.

Mă simt dator a aduce în numele liceului nostru, cele mai sincere mulțumite fondului susținător, reprezentat prin inclitul comitet și on. Comisiuni administratoare în frunte cu președintele dl. Dr. Vasile Pahone, pentru mărinimia și grija cu care a îmbrățișat totdeauna liceul nostru și interesele lui, precum și pentru jertfele mari aduse pentru susținerea și prevederea lui cu toate cele trebuincioase.

Fie-mi permis a constata ca o conștiinciozitate în împlinirea datorințelor de susținător, faptul că reprezentanții fondului amintiți mai sus, în vremuri grele și pe lângă venite puține și nesigure au făcut tot posibilul spre a asigura existența școalei și spre a o feri de valurile furibunde îndreptate asupra ei.

Schimbându-se împrejurările, s-au schimbat și convingerile stăpânitorilor așa încât la 9 noiembrie 1918 sub nr. 674-1918 d. l. ministerul ung. de culte și instrucțiune publică prin ordinul telegrafic nr. 281533-1918, revenind asupra ordonanțelor de mai înainte, a cerut să i se trimită numaidecât conspectele necesare, ca să poată lichida din nou întregirile de plată, adausele de război și familiare și ajutorul de veșminte. Acestei recercări s-a satisfăcut sub nr. 679-1918 d. l. În urmare ministerul ung. De culte și instrucțiune publică a lichidat la oficiul de dare din loc directorului și profesorilor de la liceu sub nr. 211189-94, 211198-99 și 211200-207, ca întregire de plată și adause suma anuală de 103.300 cor. și anume: întregirea de plată și adausul familiar până la altă dispoziție, iar ajutorul de război numai până la sfârșitul lui decembrie 1918.

Fiind sumele lichidate la persoana profesorilor, acele au fost ridicate de către profesori și după aceea refondate fondului susținător, care le anticipase deja în vremea de lipsă.

În urma schimbărilor dorite și aduse de sfârșitul războiului de la ianuarie 1919 încoace nu s-au mai făcut alte lichidări și astfel bunăvoința arătată din nou, de către fosta stăpânire nu s-a putut realiza. Prin urmare cu mulțumire putem constata cum că soarta școalei

EMIL DOMIDE

noastre a rămas în grija adevăratului ei părinte.

12. Cheltuielile mari împreunate cu administrarea fondurilor și cu susținerea școalelor – liceul și școala elem. fund. din Năsăud – au îndemnat pe on. Comisiune administratoare, ca mai intensiv decât ori și când să caute a spori venitele fondului și în scopul acesta, între altele, s-a reflectat și la urcarea didactului pentru elevii de la liceu.

Comitetul fondurilor în ședința ținută la 7 noiembrie 1918 sub p. XVI al procesului verbal a hotărât urcarea și stabilirea didactului în modul următor:

a) pentru elevii competenți în comunele din fostul district al Năsăudului în cl. I-IV incl. anual 50 cor., iar în cl. V-VIII 100 cor.

b) pentru toți ceilalți elevi în cl. I-IV 100 cor., iar în cl. V-VIII 150 cor. cf. nr. 331-1918 a. f. c. sc. d. și nr. 11-1919 d. l.

În vederea acestei hotărâri comisiunea administratoare deja la 29 august 1918 sub nr. 230-1918 a avizat direcțiunea liceului despre proiectul referitor la urcarea didactului, ca cu ocaziunea înscrierilor pro 1918-19 să se poată conforma aceluia, ceea ce s-a întâmplat cf. nr. 515-1918 d. l.



Învățătorul sângeorzan IOAN JARDA



BISERICĂ ȘCOALĂ SOCIETATE

ȘCOALĂ, BISERICĂ ȘI SOCIETATE ÎN ȚINUTUL NĂSĂUDULUI

- Repere istoriografice și teoretice -

DR. MIRELA POPA-ANDREI¹

Fenomenul școlar românesc modern sub multiplele sale aspecte (înființarea și dezvoltarea sistemului școlar, sistematizarea și modernizarea procesului de învățământ, statutul profesional, social și material al dascălilor) și-a găsit mereu un loc important în preocupările și scrisul istoriografic național. O parte însemnată dintre istoricii români, de ieri și de azi, au abordat, cel puțin tangențial, problematica școlară, unii dedicând subiectului studii de referință sau lucrări de sinteză. Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, Nicolae Albu, Onisifor Ghibu, Vasile Popeangă, Teodor Pavel, Simion Retegan, Nicolae Bocșan² sunt doar câteva nume dintr-o foarte lungă listă a specialiștilor domeniului. S-ar putea crede, așadar, că această problematică istoriografică a fost epuizată. În realitate, numeroase fonduri arhivistice au fost investigate parțial sau doar din anumite perspective. Studiarea și (re)valorificarea lor ar putea aduce la lumină noi informații, ar putea releva noi chei de interpretare care să completeze sau chiar să modifice tabloul de ansamblu referitor la evoluția și rolul în societate al instituțiilor școlare românești.

Cultura și gradul de civilizație raport direct proporțional cu interesul manifestat și măsurile promovate de aceasta pentru școlarizare, pentru încurajarea procesului de învățământ. Educația a reprezentat mereu calea spre lumină, spre libertate sau altfel spus șansa progresului spiritual și material al unui popor, iar valoarea și semnificația ei se amplifică în conștiința unui popor, care de la începuturile afirmării sale a trăit în umbra stăpânirilor străine.

Bogata literatură istorică românească dedicată evoluției școlare și învățământului național este legitimată de istoria specifică a românilor în general, și a celor transilvăneni, în special. Pentru aceștia din urmă, școala a reprezentat una dintre cele două instituții național-românești, constituind una dintre puținele căi de emancipare pentru populația

¹ Publicăm în acest număr, cu acordul autoarei, un fragment din lucrarea *La granița Imperiului. Vicariatul greco-catolic al Rodnei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2006, pp. 258-266. Menționăm că scopul publicării acestor fragmente episodice din respectiva lucrare este acela de a aduce la cunoștința și informarea unui public cât mai larg a unor date istorice accesibile în general mediului științific de specialitate. (Re)publicarea acestor fragmente sunt de interes pentru revistă și publicul nostru întrucât se referă la trecutul ținutului năsăudean și a celui sângeorzan, contribuind astfel la o mai bună cunoaștere a istorie locale.

² Virgil Șotropa, Dr. Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene*, Năsăud, 1913; Nicolae Albu, *Istoria școlilor românești din Transilvania 1800-1867*, București, 1971; Onisifor Ghibu, *Din istoria literaturii didactice românești*, București, 1975; Vasile Popeangă, *Școala românească din Transilvania în perioada 1867-1918 și lupta sa pentru unire*, București, 1974; Teodor Pavel, *Instituții românești moderne în Transilvania. Prelegeri universitare*, Cluj, 1994; Simion Retegan, *Satul românesc din Transilvania, ctitor de școală, 1850-1867*, Cluj, 1994; Nicolae Bocșan, Valeriu Leu, *Școală și comunitate în secolul al XIX-lea. Circularea școlare bănățene*, Cluj-Napoca, 2002.

DR. MIRELA POPA-ANDREI

română. Dezvoltarea și generalizarea învățământului au fost reclamate cu putere și convingere pentru întâia dată de reprezentanții iluminismului european, care vedeau posibilă atingerea fericirii de obște, a progresului societății într-un singur mod, prin accesul unor cât mai largi categorii sociale la roadele educației, ale culturii. Cultivarea maselor, luminarea lor, care în mod concret însemna alfabetizare, era realizabilă prin intermediul școlii, instituție cu rol major în instrucție și formare. Extinderea procesului de alfabetizare era posibilă prin dezvoltarea învățământului. În viziunea iluminiștilor, acest fenomen reprezenta unul din fundamentele evoluției societății și a epocii noi care se anunța: modernitatea.

Dezideratul iluminist avea să fie asumat și de către cei care reprezentau varianta românească a acestui curent, corifeii Școlii Ardelene. Ei au înțeles importanța și necesitatea construirii unui sistem școlar puternic în rândul unei națiuni private de drepturi, dar care, în pas cu evoluția general-europeană, se afla la ceasul afirmării de sine. În contextul în care sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea au marcat afirmarea conștiinței naționale la popoarele din Imperiul austriac, elita intelectuală românească a înțeles faptul că pentru răspândirea ideologiei naționale¹, și mai ales în vederea realizării unei mai extinse mișcări naționale, era necesară cooptarea și mobilizarea țărănimii. Însă țărănimea prezenta în perioada amintită imaginea unei lumi profund patriarhale, neatinsă de efectele instrucției, greu de mobilizat, la nivelul căreia mesajul politico-național era slab perceput și, de cele mai multe ori, dificil de înțeles. Se impunea, așadar, mai mult decât oricând, educarea acestei largi categorii, care trebuia să ofere suportul social mișcării de emancipare politice și culturale românești.

Încă din această epocă mișcarea națională românească din Transilvania își propunea ca un principal obiectiv înființarea și apoi sporirea numărului de școli, dezvoltarea învățământului național. Înființarea acestui deziderat va necesita răbdare, mult timp și conjuncturi politice favorabile. Acestea aveau să fie oferite, de cele mai multe ori, de însăși stăpânirea habsburgică. Pe lângă numeroasele dezavantaje pe care le-a adus cu sine, ca orice stăpânire străină, suzeranitatea austriacă a avut și efecte pozitive asupra societății românești ardelene în general, și acelei românești în special. Printre acestea, un loc important a fost deținut de preocupările și măsurile vizând ridicarea economică și culturală a tuturor regiunilor Coroanei habsburgice.

Pentru populația românească din Transilvania, secole la rând calificată drept „tolerată” și astfel privată de drepturi (economice, culturale, politice), stăpânirea habsburgică a fost cea care, motivată de propriile-i rațiuni politice, a creat cadrul legislativ care i-a permis accesul la educație și la o anumită stare de prosperitate. Începutul a fost făcut la scurt timp de la instalarea noii stăpâniri, în contextul înființării Bisericii greco-catolice din Transilvania, instituție care s-a aflat în ipostaza de a oferi cele dintâi posibilități și mijloace de emancipare românilor.

Unul dintre cele dintâi documente imperiale elaborate pentru Transilvania, și în special pentru românii uniți, a fost a doua Diplomă leopoldină, din 19 martie 1701, care explică sensul și însemnătatea unirii religioase, de puțin timp înfăptuite și avantajele obținute de acea parte a românilor ortodocși care au recunoscut autoritatea religioasă a Romei. Actul conținea și prima promisiune de promovare a învățământului românesc: „Iar pentru ca fiii uniților să poată dobândi mai multă știință, dorim ca la Alba-Iulia să se întemeieze școli”².

Datorită complexității sociale și politice din primele decenii ale secolului al

¹ Fundamentată, la acea dată, în operele corifeilor ardeleni și în documentele mișcării Supplex-ului.

² Andreas Freyberger, *Relatare istorică despre unirea bisericii românești cu biserica Romei*, Cluj, 1996, p. 107.

Școală, biserică și societate în ținutul Năsăudului - Repere istoriografice și teoretice

XVIII-lea a Principatului transilvănean, dar și tergiversării de către puterea imperială a satisfacerii promisiunilor făcute „uniților”, prevederile celei de-a doua Diplome leopoldine au rămas pentru mult timp în suspensie. Lucrurile aveau să ia o turnură favorabilă românilor abia din deceniul șase al secolului al XVIII-lea, când erau înființate primele școli românești la Blaj. Momentul coincidea cu inaugurarea politicii reformiste a Curții vieneze, politică ce avea să ducă la o îmbunătățire a vieții naționalităților din Imperiu, inclusiv pe tărâm educațional. Maria Tereza a emis o serie de decrete care au stimulat dezvoltarea învățământului. În 1764 dispunea înființarea, prin contribuția comună a localităților militarizate și a statului, a câte unei școli în sediile regimentelor grănicerești și a batalioanelor. Au urmat apoi alte reglementări în 1766 și 1774, care au făcut posibilă apariția școlilor triviale, culminând cu „Ratio Educationes”¹.

Reformele tereziene în domeniul învățământului au fost continuate și completate de către fiul și succesorul împărătesei, Iosif al II-lea prin edictul din 1781, cunoscut sub denumirea de „Norma Regia”. Obiectivele monarhiei austriece în domeniul cultural și școlar au fost acelea de a asigura formarea unor militari instruiți și credincioși, a funcționarilor necesari unui aparat birocratic² aflat în extindere. Pe de altă parte, respectivele reglementări au urmărit și modelarea țăranilor, transformarea lor în cetățeni educați, capabili să slujească interesele statului. În viziunea politică imperială, școala a reprezentat principalul instrument de cultivare a loialismului și a atașamentului față de monarhie și dinastie, dar și mijlocul cel mai eficace al germanizării naționalităților. Indiferent care au fost rațiunile Curții vieneze ce au stat la baza promovării învățământului în rândul popoarelor dominate, reformismul austriac a declanșat procesul de instituționalizare a educației pentru națiunea română din Transilvania.

Iosefinismul a coincis cu deșteptarea interesului elitei române pentru răspândirea științei de carte la nivelul maselor. Astfel, în timp ce împăratul se gândea la beneficiile care aveau să se răsfrângă asupra Imperiului și a dinastiei în urma aplicării reformelor inițiale, intelectualitatea românească vedea în acestea mijloace necesare și utile în dobândirea emancipării naționale³.

Epocă a schimbărilor pozitive pentru români, reformismul austriac a stimulat, în egală măsură și interesul ierarhiei bisericești, care constituia, în fond, fundamentul elitei românilor la acea dată. Cu precădere ierarhia greco-catolică, ce datorită statutului de apartenență la o biserică receptă dispunea și de pârghiile necesare, a manifestat serioase preocupări vizavi de posibilitatea ridicării calitative a formației intelectuale a preoților. Beneficiari ai unei educații și instrucții temeinice, racordate la sprijinul vremii, preoții greco-catolici aveau șanse mai mari de reușită în împlinirea complexei și dificilei lor misiuni, de apărători și propagatori ai mesajului Bisericii „unite”, dar, în același timp și de a fi modele viabile la nivelul societății rurale românești, factori activi ai emancipării culturale, economice și naționale ai propriului popor.

Fenomenul de grănicerizare și implicarea Bisericii unite cu Roma în îmbunătățirea procesului educativ au contribuit în mod fundamental, în regiunile militarizate ale Transilvaniei, la dezvoltarea învățământului și a sistemului școlar. Români grăniceri, deveniți oameni liberi, nu numai că aveau acces deplin la școală, dar aveau chiar încurajați, iar uneori

¹ Lazăr Ureche, *Fondurile școlare năsăudene*, Cluj-Napoca, 2001, p. 22.

² Ioan Pop, *Situația învățământului pe teritoriul Regimentului II românesc de graniță în preajma revoluției de la 1848-1849*, în „Arhiva Someșană. Studii și Comunicări”, Seria a II-a, Năsăud, nr3/1975, p. 53.

³ Keith Hitchins, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania (1700-1868)*, vol. I, Cluj-Napoca, 1987, p. 71.

DR. MIRELA POPA-ANDREI

obligați să urmeze diferite forme de învățământ, din necesitatea formării funcționarilor și cadrelor militare pentru Imperiu. La toate acestea se adaugă implicarea directă a comandamentelor militare în organizarea, conducerea și susținerea financiară a demersurilor școlare.

Toate măsurile venite dinspre puterea politică, corelate cu interesul elitei românești, la acea dată preponderent ecleziastică, de promovare a învățământului și de creștere a cotei de școlarizare în sânul propriei națiuni aveau să dea rezultate nesperat de bune. Aceasta, mai ales în zonele în care localnicii au dat dovadă de receptare a comandamentelor epocii și au manifestat o sinceră înclinație spre învățatură și înțelegerea efectelor acesteia pe termen lung. A fost cazul regimentului năsăudean, unde începând de la sfârșitul secolului XVIII și pe parcursul primei jumătăți a secolului al XIX-lea, cu mari eforturi și sacrificii materiale s-a creat un sistem școlar puternic, care a devenit în timp un simbol și un punct de referință în cultura românească transilvăneană. Jertfele făcute de comunitățile românești din cuprinsul regimentului II de graniță pe altarul școlii au fost recunoscute și apreciate de contemporani: „... dar să nu scape din vedere că sacrificiile năsăudenilor se pot asemăna cu denarul văduvei din scriptură: din puțin ei au dat aproape tot. Locuind un teritor muntos, iernatic, în mare parte steril, ei trebuie să facă câte trei zile de plug, pentru ca toamna să poată aduna pe atât porumb, cât adună locuitorul de la țeară după o singură zi de arătură. Și de câte ori nu compromite o brumă timpurie munca întregă? [...] afară de aceasta grănițerii au stat sub arme aproape o sută de ani [...] Din toate acestea urmează, că grănițerii în curs de o sută de ani n-au putut aduna la averi materiale. Și cu toate acestea știți ce au făcut ei pentru școalelor?”¹. Iar răspunsul la această întrebare poate fi găsit tocmai în istoria școlii din acest colț românesc din nord-estul Transilvaniei pe tot parcursul secolului al XIX-lea.

Una dintre cărțile de referință, care redă destul de fidel evoluția sistemului școlar din ținutul năsăudean în epoca modernă este *Istoria școalelor năsăudene*, având ca autori doi intelectuali ai locului, Virgil Șotropa și dr. Nicolae Drăganu². Cu toate că lucrării îi lipsește aparatul critic, ea conține informații bogate și inedite pentru acea dată, constituind o monografie temeinic elaborată a școlilor năsăudene. Marele său merit este acela de a fi deschis seria lucrărilor dedicate școlilor din fostul regiment grăniceresc năsăudean. autorii surprind evoluția sistemului școlar năsăudean de la începuturile acestuia până în momentul redactării cărții, respectiv anul 1913. Impresionantă este abundența informațiilor referitoare la toate formele de învățământ care s-au dezvoltat în această regiune, de la Școala Normală și Institutul militar din Năsăud, școlile triviale, școlile comunale naționale și școala de fete din Năsăud, până la gimnaziul năsăudean, reuniunea „Mariana”, fondurile și fundațiile școlare, etc. Pentru fiecare tip de școală găsim date prețioase despre momentul înființării, despre personalul didactic care a funcționat (există liste nominale cu dascălii școlilor triviale pentru întreaga perioadă), pregătirea profesională a dascălilor, modul în care se desfășura instrucția, obiectele de învățământ, organele de conducere a școlilor, problema frecvenței școlare, etc.

În perioada interbelică, restituirea trecutului școlar național zonei năsăudene se continuă în paginile revistei *Arhiva Someșană*. Chiar dacă articolele care abordează această problemă nu sunt foarte numeroase, ele contribuie la întregirea imaginii asupra sistemului școlar din fostul regiment de graniță. Printre cei care publică studii încadrabile în tematica amintită s-au numărat Virgil Șotropa³ și Iuliu Moisil¹. În 1929, apărea la Năsăud anuarul gimnaziului, care purta un titlu sugestiv *Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc*².

¹ Cf. rev. „Transilvania” nr. 34/1882, apud Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 91.

² Virgil Șotropa, Dr. Nicolae Drăganu, *op. cit.*

³ Virgil Șotropa, *Contribuții la istoria școalelor năsăudene*, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, nr. 11/1929.

Școală, biserică și societate în ținutul Năsăudului - Repere istoriografice și teoretice

Volumul, editat sub îndrumarea profesorului și directorului școlii normale, Sandu Manoliu, cu colaborarea lui Virgil Șotropa și a lui Ștefan Scridon, restituia fragmente din evoluția școlii normale, a gimnaziului și a altor instituții școlare năsăudene, precum și portrete ale unor dascăli reprezentativi. Studiile aveau un caracter eseistic, literar și istoric, multe dintre ele ridicându-se la o reală valoare științifică, dintre care menționăm: *Vechea preparandie năsăudeană* (Virgil Șotropa) sau *Un ales pedagog al Ardealului: V. Petri* (S. Manoliu).

În ultimii ani, preocupări constante pentru reconstituirea fenomenului școlar românesc din Transilvania în amploarea sa, dar și a celui năsăudean au venit din partea cercetătorului Simion Retegan. Lucrările sale prefigurează multiple perspective de cercetare a fenomenului școlar românesc transilvănean³. O lucrare laborioasă și de o mare rigurozitate științifică, apărută de puțin timp în scrisul istoriografic românesc, îi aparține lui Lazăr Ureche. Aceasta are meritul de a clarifica importante aspecte referitoare la fondurile grănicerești năsăudene, pornind de la sursele și modalitățile de constituire ale acestora, modul de administrare și gestionare, rolul lor în susținerea și dezvoltarea, atât sub raport calitativ, cât și cantitativ, a învățământului năsăudean⁴. Lucrarea, rod al unei solide documentări, are meritul de a oferi explicații în ceea ce privește buna funcționare a învățământului de pe teritoriul fostului Regiment II de graniță.

Considerăm necesar să precizăm faptul că lucrarea de față nu își propune să elaboreze o istorie exhaustivă a evoluției sistemului școlar năsăudean. Interesul și atenția noastră se îndreaptă înspre problema evoluției învățământului și a școlii în vicariatul Rodnei între 1849-1914, doar în măsura și din perspectiva convergențelor dintre cele două instituții, biserica și școala, respectiv a implicării personalului ecleziastic, de la episcop, până la vicar și preoți, în desfășurarea procesului de învățământ.

Una dintre consecințele majore ale procesului de militarizare a unor teritorii transilvănene a constat în accederea unui număr tot mai mare de români la educație. Prin dispoziția împărătesei Maria Tereza din 1764, s-a dispus edificarea primelor școli din granița militară: Școala Normală din Orlat, școlile triviale din Hațeg și Vaida Rece și Școala Normală din Năsăud⁵. Școala latino-germană sau Școala Normală din Năsăud avea să aibă o lungă existență, devenind una dintre instituțiile școlare de prestigiu ale românilor din Ardeal. Virgil Șotropa și Nicolae Drăganu situează înființarea acesteia undeva între anii 1770-1777⁶, fără a fixa cu precizie un anumit an. Lazăr Ureche susține că la 1 noiembrie 1771 școala funcționa deja. Ea a funcționat cu două clase până la 1784 când i s-a adăugat cea de a treia clasă și a devenit școală normală capitală⁷. Tot atunci, latina, care își dovedise inutilitatea și ineficacitatea, a fost scoasă din procesul de învățământ, limba de predare fiind în continuare germana. În 1824 a fost creată, din inițiativa directorului I. Marian, și clasa a patra⁸.

Anul 1784 marchează un dublu succes al năsăudenilor în plan școlar, pentru că, pe lângă schimbările petrecute în organizarea școlii normale, a fost înființat Institutul militar.

¹ Iuliu Moisil, *Figuri grănicerești năsăudene*, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, nr. 19/1936.

² Sandu Manoliu, *Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc*, Năsăud, 1919.

³ Simion Retegan, *Satul românesc din Transilvania, ctitor de școală, 1850-1867*, Cluj, 1994, *passim*.

⁴ Astfel, lucrarea prezintă date despre fondul de provente și fondul de monture, transformate ulterior în fondul școlar central, respectiv de stipendii, precum și informații despre constituirea și utilizarea fondurilor școlare comunale. Lazăr Ureche, *op. cit.*, *passim*.

⁵ Arhivele Naționale Direcția Județeană Bistrița-Năsăud (A.N.D.J.B.N.), Fond *Virgil Șotropa*, dosar 381, f. 205.

⁶ Virgil Șotropa, Dr. Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 13.

⁷ Lazăr Ureche, *op. cit.*, p. 23.

⁸ *Ibidem*.

DR. MIRELA POPA-ANDREI

Ideea creării acestuia ni-a aparținut împăratului Iosif al II-lea, care prin hotărârea din 23 noiembrie 1784 a avut loc deschiderea solemnă a Institutului militar¹. Noul edificiu a găzduit Școala Normală, iar mai apoi și pe cea elementară, iar între cele două instituții s-a stabilit o indispensabilă legătură și un raport de intercondiționare, care a funcționat până la încetarea activității Institutului (martie 1849). Elevii care urmau aceste școli învățau mai întâi obiectele de cultură generală în cadrul claselor normale, iar apoi în Institut primeau instrucția militară². Școlarii puteau să se limiteze doar la absolvirea școlii normale sau puteau să-și continue studiile în cadrul Institutului. Însă pentru cei care doreau să urmeze Institutul, condiția obligatorie era aceea de a fi absolvit anterior Școala Normală³.

Scopul educațional al acestor instituții școlare era de a crea cadrele necesare atât administrației, cât și a armatei, și în același timp de a forma cetățeni disciplinați și credincioși. U toate că aceste școli trebuiau să îndeplinească în primul rând un obiectiv de natură militară, ele au constituit cadrul de formare a celei dintâi generații de intelectuali născuți. Mulți dintre cei care le-au frecventat și-au desăvârșit formația intelectuală continuându-și studiile în alte centre de cultură precum Bistrița, Cluj, Blaj, dar și în străinătate, pentru ca apoi, revenind în locurile natale, să contribuie la ridicarea culturală și la prosperitatea regiunii. Potrivit unei statistici întocmită în anul 1832 de secretarul comandei generale din Sibiu, în perioada 1784-1832 s-au format în instituțiile școlare născuți din rândul românilor: 46 ofițeri, 77 subofițeri, 49 preoți, 2 directori normali și 18 învățători normali și triviali⁴.

O altă formă de învățământ care s-a dezvoltat în teritoriul regimentului II de graniță a fost cel trivial. Datorită faptului că Institutul militar avea o capacitate limitată de școlarizare⁵, învățământul trivial trebuia să completeze programul imperial de răspândire a unei instrucții și educații minimale la nivelul unor cât mai largi categorii sociale. Un rol asemănător urma să-l joace școala de fete, a cărei înființare a fost hotărâtă de către Consiliul de război din Viena în 1825 și care avea să-și deschidă porțile în 1826, la Năsăud⁶. ea trebuia să se îngrijească de creșterea și educarea, în conformitate cu cerințele timpului, a fiicelor de ofițeri și de funcționari ai regimentului, dar și a fetelor de preoți, învățători sau țărani înstăriți, întrucât acestea urmau să devină viitoarele doamne ale societății grănicerești.

Școala de fete a fost organizată sub forma unei singure clase, funcționând astfel până la 1863 când, în funcție de vârstă, s-au format trei despărțăminte, iar de la 1870 trei clase⁷. Conducerea școlii era asigurată până la 1860 de singura învățătoare a acesteia. După acest an, ca urmare a înmulțirii numărului de eleve, s-a recurs la ajutorul a câte doi-trei învățători de la Școala Normală care predau fetelor anumite discipline de învățământ⁸. Catehetul școlii a fost întotdeauna cel al Școlii Normale. Numirea învățătoarelor s-a făcut la început de către comandamentul din Sibiu la recomandarea conducerii regimentului, iar între 1850-1860 de către Comitetul fondurilor. De la 1860, alegerea și investirea învățătoarelor trebuia aprobată

¹ Virgil Șotropa, Dr. Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 14.

² *Ibidem*, p. 20.

³ *Ibidem*, p. 16; Lazăr Ureche, *op. cit.*, p. 24.

⁴ Virgil Șotropa, Dr. Nicolae Drăganu, *op. cit.*, pp. 62-64.

⁵ În Institut erau școlarizați 50 de elevi interni, fii de grăniceri, care erau întreținuți din fondul de provenie, și un număr de elevi externi care varia de la un an la altul, maximum fiind de 100. Aceștia din urmă proveneau, de cele mai multe ori, din afara regimentului, fiind fii de nobili maghiari, germani, armeni care urmau cursurile pe propria lor cheltuială. *Ibidem*, p. 17.

⁶ *Ibidem*, p. 108.

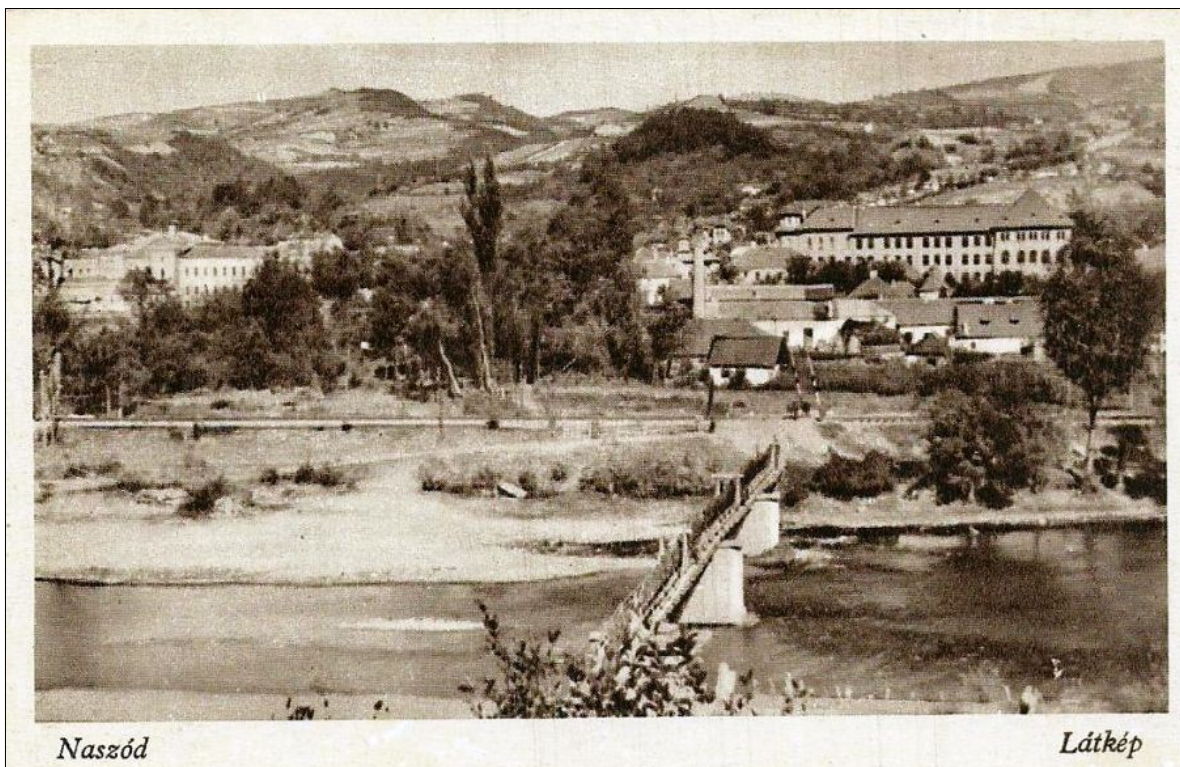
⁷ *Ibidem*, p. 109.

⁸ *Ibidem*, p. 111.

Școală, biserică și societate în ținutul Năsăudului - Repere istoriografice și teoretice

de Ordinariatul din Gherla, pentru ca după 1885 alegerea să se facă de către Comisiunea Școală, biserică și societate în ținutul Năsăudului - Repere istoriografice și teoretice fondurilor, cu obligația de a primi confirmarea guvernului¹. Retribuția învățătoarelor în timpul regimentului, dar și mai târziu, până în 1864, a fost relativ satisfăcătoare, ridicându-se la 150 fl. anual, „cvartir” gratuit și câte șase stânjeni lemne de foc pe an. În anul 1864, remunerația a crescut la 200 fl., plus 30 fl. pentru locuință și bani pentru lemne².

Toate școlile năsădene menționate erau considerate școli erariale, întrucât erau susținute în parte din fondul de provente al regimentului, fără a se ține cont că și comunitățile grănicerești au participat cu sume semnificative la ridicarea și întreținerea lor. Important rămâne însă faptul că școlile din teritoriul militarizat al văii Rodnei, mult timp singurele românești din nordul Ardealului, au beneficiat de cea mai bună organizare dintre toate școlile române ardelenе și poate chiar ale întregii Transilvanii, fapt care le-a asigurat un binemeritat prestigiu. Reputația, dar mai ales seriozitatea învățământului năsăudean au atras numeroși elevi români sau de alte etnii din toate colțurile Transilvaniei; mulți dintre aceștia ajungând ulterior personalități importante ale vieții culturale și politice a principatului.



¹ *Ibidem.*

² *Ibidem*, pp. 111-112.

UN SECOL DE ȘCOALĂ ROMÂNEASCĂ ȘCOALA COMUNALĂ DIN SÂNGEORZ-BĂI

DORIN DOLOGA

Pentru a înțelege fenomenul școlar trebuie să facem apel la documente, însă acest lucru nu este suficient. Trebuie să înțelegem și contextul istoric în care școala și-a desfășurat activitatea. Adevărul despre Școala comunală din Sângeorz-Băi se află în izvoare, în surse, mărturii. Situația școlii trebuie apreciată în contextul epocii la care ne referim.

Unele documente din secolul al XIX-lea privind Școala comunală din Sângeorz-Băi ne arată tabloul unei școli de dimensiuni reduse, uneori administrată necorespunzător, cu o dotare materială didactică deficitară, prea mică pentru a cuprinde numărul mare al elevilor și cu personal didactic insuficient.

Mărturiile documentare sunt edificatoare în acest sens. Astfel, la început, Școala comunală din Sângeorz-Băi era construită din lemn și avea doar două săli de clasă. Din cauza faptului că uneori Primăria neglija să asigure școlii lemne de foc, sălile de clasă aveau în perioada de iarnă geamurile înghețate, fiind încălzite doar de lemnele aduse de către elevii din clasele mai mici la subraț.

În anul 1881, datorită lipsei băncilor școlare, o treime din clasa învățătorului Ștefan Utalea era obligată să stea în timpul orelor de curs în picioare, procesul de învățământ având astfel de suferit¹.

Din cei 344 de copii de vârstă școlară care existau la Sângeorz-Băi în anul 1859, numai 170 erau înscriși la Școala comunală și alți 30 la Școala trivială². În total, doar 200 (58,13 %) de elevi din cei 344 copii frecventau cursurile școlilor comunală și trivială din Sângeorz-Băi. În timp situația s-a îmbunătățit, însă mulți elevi au rămas în continuare neșcolarizați. Din cei 329 elevi cu vârsta cuprinsă între 6-12 ani care trebuiau să urmeze cursurile de zi ale școlii în anul școlar 1876/1877, doar 265 frecventau școala (80,54 %), iar din cei 131 de elevi cu vârsta cuprinsă între 13-15 ani care trebuiau să urmeze cursurile de repetiție ale școlii, ce se desfășurau timp de două ore duminică și în zilele de sărbătoare, nici unul nu frecventa școala³. Mulți elevi erau scutiți de obligația de a frecventa școala din cauza sărăciei sau a bolilor. Chiar și aceia care frecventau cursurile școlii o făceau cu unele întreruperi, cauzate de epidemii, sau de nevoia de a-și ajuta părinții în luna octombrie, când școala trebuia să înceapă, la strânsul recoltei. Părinții aveau într-adevăr nevoie de ajutorul copiilor la treburile gospodărești, însă manifestau la rândul lor un interes redus pentru școală. Faptul nu trebuie să ne surprindă prea tare. Părinții cunoșteau foarte bine faptul că școala era de prea puțin folos copiilor lor, care, în condițiile asupririi naționale a românilor, cu greu ar fi putut să devină funcționari sau meseriași. La 5 decembrie 1883, mergând la Școala comunală,

¹ Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud (în continuare ANBN), Fond *Oficiul parohial greco-catolic Sângeorz Băi*, dosar 131, f. 20.

² Numită astfel de la învățământul trifurcat, axat pe scris, citit și socotit, ANBN, Fond *Oficiul parohial greco-catolic Sângeorz Băi*, dosar 18, f. 15.

³ ANBN, Fond *Oficiul parohial greco-catolic Sângeorz Băi*, dosar 107, f. 32.

DORIN DOLOGA

învățătorul Bartolomeu Șorobetea i-a găsit pe Ion Siminic, Iacob Pop și Trefelea Haliță „bând vinars pe catedră în prezența a toată școala, silind și pe unele prunce ca să bea”. Întrebați fiind, copiii au spus învățătorului că chiar ei au fiert vinarsul pe plită în ziua liberă¹.

Școala comunală a funcționat de la înființarea sa în anul școlar 1825/1826 cu un singur învățător, primul fiind Ioan Olar (sau Olar, Olah), până în anul 1878, când aici activau doi învățători, Ștefan Utalea și Vartolomeu Șorobetea, iar din anul 1890, odată cu desființarea Școlii triviale, cu patru învățători, Ștefan Utalea, Vartolomeu Șorobetea, Ioan Marcu și Donisă Istrate². În anul 1917 la Școala comunală din Sângeorz Băi funcționau cinci învățători: Alexandru Mihăilă, Ioan Marcu, Pompei Damian, Maxim Lupoaiie și Iustin Sohorca³. Toți învățătorii de la Școala comunală din Sângeorz Băi au fost români. Fiind slab salariați, învățătorii erau nevoiți să lucreze în propriile gospodării pentru a-și putea întreține familiile. În 11 și 12 noiembrie 1884 învățătorul Vartolomeu Șorobetea „a rămas de la școală sub cuvânt că are de îmblătit bucatele cu mașina”⁴.

Toate aspectele prezentate mai sus, atestate documentar, ne pot conduce la desconsiderarea Școlii comunale din Sângeorz-Băi. Chiar ținând seama de standardele epocii, performanțele didactice ale Școlii comunale erau reduse. Dacă ținem însă seama de realitățile secolului al XIX-lea, de faptul că autoritățile au permis doar înființarea școlilor, dar nu le-au susținut, că după instaurarea dualismului austro-ungar politica de deznaționalizare a românilor dusă de autoritățile maghiare s-a materializat prin acțiuni îndreptate împotriva școlilor românești, că respectivele comunități românești care susțineau școlile aveau o stare materială precară, atunci atitudinea de desconsiderare a Școlii comunale din Sângeorz-Băi se transformă în admirație față de aceasta.

Prin reprezentanții săi cei mai de seamă, Biserica și comunitatea din Sângeorz-Băi și-au manifestat interesul și susținerea față de Școala comunală. Deși comuna Sângeorz-Băi dispunea încă din anul 1816 de o Școală triviale, în anul școlar 1825/1826 aici s-a înființat o Școală comunală, cu scopul ca un număr cât mai mare de copii de vârstă școlară să primească instrucție școlară⁵. Din anul 1858 Școala comunală a devenit confesională, adică a fost pusă sub jurisdicția Bisericii. Preotul a devenit directorul Școlii comunale, fiind astfel direct implicat în problemele acesteia. Elitele locale din Sângeorz-Băi, intelectualii clerici și laici, conștientizau pe deplin importanța școlii și se manifestau ca atare.

În organele de conducere ale Școlii comunale au fost aleși cei mai de seamă reprezentanți ai comunității din Sângeorz-Băi. În anul 1859 strajameșterul⁶ Ioan Daraban era inspector școlar local⁷. În anul 1872 Senatul Școlii comunale avea ca președinte pe preotul greco-catolic Simeon Tanco, din el mai făcând parte George Lica, căpitan pensionat, Maxim Haliță, cancelist cercual⁸, Nicolae Georgiță, capelan⁹, Alexandru Șteopoaie, colector de dări, Ioan Daraban, proprietar, Mihai Domide, învățător, Ștefan Utalea, învățător, Ilia Haliță, jude

¹ *Ibidem*, dosar 144, f. 65.

² Iustin Sohorca *Monografia școlilor din Sângeorz-Băi, județul Năsăud*, în „Arhiva Someșană. Revistă istorică-culturală”, Năsăud, nr. 24, 1938, pp. 183, 185, 189, 190.

³ ANBN, Fond *Oficiul parohial greco-catolic Sângeorz Băi*, dosar 365, f. 9.

⁴ A absentat de la școală pe motiv că are de treierat recolta, ANBN, Fond *Oficiul parohial greco-catolic Sângeorz Băi*, dosar 149, f. 50.

⁵ Iustin Sohorca, *op. cit.*, p. 183.

⁶ Sergentul major.

⁷ ANBN, Fond *Oficiul parohial greco-catolic Sângeorz Băi*, dosar 18, f. 11.

⁸ Funcționar la cancelaria Cercului administrativ al Rodnei, din care făcea parte și comuna Sângeorz Băi.

⁹ Preot ajutător.

Un secol de școală românească școala comunală din Sângeorz-Băi

opidan¹, Ioan Șteopoaie, econom², Tănase Gagea, econom și suplinitor³, Nechita Ciociu, econom și Luca Morar, econom⁴.

Pe lângă membrii Senatului școlar, trebuie să menționăm și atitudinea unor membrii ai comunității de Sângeorz-Băi cu o stare materială mai bună, care s-au implicat în susținerea școlii. Astfel, Maxim Lica a decis prin testamentul său ca averea sa mobilă să se vândă, iar jumătate din banii obținuți să fie folosiți pentru acordarea de premii elevilor merituosi de la școlile din Sângeorz-Băi, așa cum acesta a lăsat de asemenea cele două mori de care dispunea în folosul comunității⁵. Atitudinea sa se evidențiază în cel mai înalt grad. Astfel de gesturi generoase, prin care persoane particulare și bănci românești au donat din averea proprie pentru binele comunităților românești, au făcut ca școlile să supraviețuiască într-o perioadă de grele încercări. Aceste persoane și instituții românești merită pe deplin să le fie acordată întreaga apreciere.

Încă din anul 1865, pe motiv că Școala comunală din Sângeorz-Băi era „cea mai împoporată”⁶, Inspectoratul școlar al Districtului Năsăud solicita Oficiului parohial greco-catolic din Sângeorz-Băi ca pe lângă învățător să fie angajat un ajutor, care să primească un salariu de 70-80 de florini. Judele⁷ comunei Sângeorz-Băi, Mitrofan Anisie, a declarat că este de acord cu numirea celui de-al doilea învățător în persoana lui Ștefan Utalea, cu un salariu de 70 de florini⁸. În anul 1869 postul de învățător de la Școala comunală din Sângeorz-Băi a devenit vacant. Ca învățător a fost ales Ștefan Utalea din Maieru, căruia i s-a propus un salariu de 150 de florini. Judele Ioan Șteopoaie arăta că s-a sfătuit cu locuitorii și că salariul învățătorului trebuia să fie de numai 132 de florini, așa cum fusese și în anul precedent. Drept răspuns, Maxim Haliță, membru în Senatul școlar, declara că mai bine acordă învățătorului 10 florini din averea sa proprie, decât să fie de acord cu scăderea salariului acestuia. Opiniei sale i s-au raliat și ceilalți membri ai Senatului școlar, astfel încât salariul învățătorului a fost stabilit la 150 de florini⁹. Este adevărat că Maxim Haliță avea o stare materială mai bună, el fiind funcționar cercual, dar acest lucru nu îl obliga să susțină din veniturile proprii Școala comunală.

Între preot și învățătorii comunali au existat raporturi foarte bune. Acestea nu au fost întotdeauna foarte bune, pentru că, în mod firesc, orgoliile, pasiunile omenești au deteriorat relațiile dintre aceștia. În anul 1892 învățătorul Vartolomeu Șorobetea l-a acuzat pe preotul Vasile Pop că s-ar fi îmbătat și ar fi căzut jos. Drept răspuns, preotul Vasile Pop a ridicat la rândul său o serie de acuze la adresa învățătorului, pe care le-a adus la cunoștința Inspectoratului școlar regal maghiar al Comitatului Bistrița-Năsăud¹⁰. În anul 1902 același învățător, Vartolomeu Șorobetea, îi acuza pe colegii săi, învățătorii Ion Marica și Iustin Sohorca, de faptul că au participat „la petrecerile în comună de orice categorie și fără deosebire de confesiune, naționalitate sau alt caracter și acolo îmbătându-se, au comis cele mai de jos fapte imorale cu sudălmii, spargeri de ferestre, strigături și fișcăituri¹¹ pe drum”.

¹ Primar al localității Sângeorz Băi, care avea drept să organizeze târg.

² Agricultor.

³ Supleant.

⁴ ANBN, Fond *Oficiul parohial greco-catolic Sângeorz Băi*, dosar 79, f. 16.

⁵ *Ibidem*, dosar 199, f. 16.

⁶ Avea cei mai mulți elevi.

⁷ Primarul.

⁸ ANBN, Fond *Oficiul parohial greco-catolic Sângeorz Băi*, dosar 45, f. 3.

⁹ *Ibidem*, dosar 57, ff. 14-17.

¹⁰ *Ibidem*, dosar 205, ff. 3, 21 v.

¹¹ Fluierături.

DORIN DOLOGA

Mai mult, cei doi învățători erau acuzați că „au arătat o neglijență superlativă în susținerea timpului de prelegere”¹. Ori de câte ori s-au ivit astfel de disensiuni, autoritățile superioare românești au intervenit prompt și competent, reușind să aplaneze la timp lucrurile și dovedind că românii au suficientă înțelepciune pentru a-și rezolva singuri problemele, fără intervenții inoportune din afară, astfel încât instituția școlii să nu fie sacrificată din cauza unor indivizi².

După instaurarea dualismului austro-ungar, Școala comunală din Sângeorz-Băi a suferit numeroase șicane din partea autorităților maghiare. În anul 1877 inspectorul regal școlar maghiar al Comitatului Bistrița-Năsăud arăta că Școala comunală din Sângeorz-Băi are o serie de neajunsuri. Acestea constau în faptul că localul și mobilierul școlii era necorespunzător, planul de învățământ, registrele cu absenții și cu elevii înscriși, harta Comitatului Bistrița-Năsăud, materialul didactic pentru istorie naturală și fizică lipseau, gimnastica nu era introdusă între disciplinele școlare, iar terenul de sport nu exista, dintre copiii înscriși abia o treime frecventau școala, iar cursurile de repetiție nu existau. Inspectorul cerea înlăturarea acestor neajunsuri, amenințând că în caz contrar Școala comunală urma să fie transformată în Școală de stat maghiară³. În anul 1895 inspectorul școlar regal maghiar a cerut edificarea a două noi săli de clasă⁴. Ca urmare, în anul 1896 s-a decis construcția unei noi săli de clasă, lipită de edificiul fostei Școli triviale⁵. Autoritățile maghiare au ridicat însă noi pretenții. În anul 1901 Comisia administrativă a Comitatului Bistrița-Năsăud a solicitat clădirea unui nou edificiu de școală⁶. Comunitatea din Sângeorz-Băi a depus mari eforturi, reușind în perioada 1910-1911 să ridice un nou edificiu de școală, proiectanți fiind doi arhitecți români, Elena Preda și Ioan Sas, sumele necesare ridicării construcției ridicându-se la 100 000 de florini⁷. În perioada 1913-1914 autoritățile maghiare au transferat la Sângeorz-Băi Școala de stat maghiară din Bungard, dând dispoziții ca locuitorii să-și înscrie copiii la această școală, dar între timp a izbucnit Primul Război Mondial. În perioada 1915-1917 Școala comunală din Sângeorz-Băi a fost rechiziționată, în ea fiind instalat un spital militar, timp în care multe documente și materiale didactice au fost distruse⁸.

Învățătorii Școlii comunale din Sângeorz-Băi au fost implicați în Marea Unire de la 1 decembrie 1918. Învățătorul Iustin Sohorca a fost comandantul Gărzii naționale românești din Sângeorz-Băi. Conducătorii delegației din Sângeorz-Băi la Marea Unire de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918 au fost preotul Aurel Șorobetea și învățătorul Aurel Damian, unul dintre reprezentanții Reuniunii învățătorilor greco-catolici „Mariana” din Năsăud la Marea Unire de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918 a fost învățătorul Ioan Marcu⁹, în timp ce învățătorul Iustin Sohorca a rămas la Sângeorz-Băi pentru păstrarea ordinii.

Educația individuală și națională a fost făcută de către preoți și învățători la școala satului, așa cum a fost și cea din Sângeorz-Băi. În secolul al XIX-lea, preoții, intelectualii laici și oamenii politici au desfășurat o muncă imensă de conștientizare a păturii de jos cu scopul întăririi identității și coagulării națiunii române. Primele noțiuni de cultură națională se dobândesc în anii fragezi de viață, în familie și se sistematizează și se desăvârșesc apoi în

¹ Timpul de predare didactică.

² ANBN, Fond *Oficiul parohial greco-catolic Sângeorz Băi*, dosar 268, f. 1.

³ *Ibidem*, dosar 107, f. 43.

⁴ *Ibidem*, dosar 226, f. 33.

⁵ Iustin Sohorca, *op. cit.*, p. 186.

⁶ ANBN, Fond *Oficiul parohial greco-catolic Sângeorz Băi*, dosar 263, f. 6.

⁷ *Ibidem*, dosar 322, f. 1, dosar 336, f. 10 și Iustin Sohorca, *op. cit.*, p. 187.

⁸ Iustin Sohorca, *op. cit.*, p. 188.

⁹ Adrian Onofreiu, Ioan Pinte, Cornelia Vlașin (coordonatori), *Anul 1918 în Județul Bistrița-Năsăud. Contribuții documentare*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 1918, pp. 329, 331.

Un secol de școală românească școala comunală din Sângeorz-Băi

școală, prin educația organizată. Cel mai important element de identitate națională este limba. Învățăm să vorbim în familie și să citim și să scriem în limba națională în școală. Prin cunoștințele de scriere, citire, religie, istorie și geografie, elevii dobândeau sentimentul că aparțineau națiunii române, căpătau conștiința identității istorice și culturale, a unității de limbă și religie, a originii și sorții comune. Una dintre cele mai importante instituții de cultură este școala și orice capitol important din istoria culturii unui popor începe cu învățământul.



Profesori ai gimnaziului năsăudean în perioada 1863-1913 originari din Sângeorz-Băi

VIRGIL ȘOTROPA ȘI DR. N. DRĂGANU

Despre personalul didactic al gimnaziului

Cei dintâi profesori ai gimnaziului nostru nu aveau pregătire specială pentru această carieră, fiind aproape toți numai absolvenți de teologie, dar și fără să fi urmat vreun curs sistematic pedagogico-didactic, conduși de o nemărginită dragoste față de școală, plini de devotament pentru cariera îmbrățișată, dornici de a contribui în tot chipul și din toate puterile la progresul moral și intelectual al tinerimii încredințate lor, ei își împliniră chemarea, în frunte cu vicarul Grigore Moisil, cu conștiinciozitate și cu succes desăvârșit. Mai ales dacă ne gândim la lipsa de manuale corespunzătoare și că profesorii singuri trebuiau să-și traducă și prelucreze materialul de propus din limbi străine, cu deosebire din cea germană, să-l dicteze sau să-l dea spre copiere elevilor, după ce l-au explicat mai întâi la clasă, apoi dacă ne gândim, că toate acestea progresul era satisfăcător și elevii gimnaziului nostru în privința cunoștințelor se puteau măsura orișicând cu elevii altor școli de acest fel, trebuie să le admirăm destoinicia și zelul într-adevăr fără pereche.

Totuși împrejurările acestea nu puteau să dureze mult timp. De aceea patronatul de la început s-a îngrijit să-și trimită bursieri sau stipendiști la deosebite universități, care reîntorcându-se să se pună în serviciul gimnaziului susținut de el. Abia trecuse o lună de la deschiderea gimnaziului și teologul Ioan M. Lazar, care fusese angajat ca profesor, pleca la universitatea din Viena pentru studii mai înalte. După el urma an de an alții, până pe la 1869 la universitățile nemțești din Austria, iar de aici încolo mai mult în patrie. Dintre cei plecați la universități până la 1869 cei mai mulți luară doctoratul ori făcură alte examene, fără însă să-și câștige calificarea profesorală, deoarece dispozițiile legii de calificare a profesorilor erau pe atunci foarte asupritoare pentru gimnaziile din Ungaria și Ardeal. Cei care au studiat între 1870 și 1883, chiar și dacă au petrecut anumit timp la vreuna din universitățile străine, trebuia să-și facă o parte din studii în patrie și astfel își câștigă toți calificarea cerută de legile în vigoare în acest timp și pe baza instrucției publicate cu ordinațiunea ministerială nr. 26.017 din 1875, care deosebea un examen preliminar general și unul special, iar studiile le împărțea în principale și secundare. În vreme ce mai înainte și confesiunile avură dreptul de a califica profesorii de la institutele susținute de ele, articolul de lege XXX din 1883 a rezervat de aici înainte numai statului dreptul de a califica pe toți profesorii școlilor medii. După intrarea în vigoare a acestui articol de lege și profesorii noștri urma să-și câștige calificarea cerută de el pe baza instrucțiilor în privința condițiilor de calificare publicate cu ordinațiunile ministeriale nr. 4567 din 1882, 13.904 din 1886 și, în sfârșit, 50.098 din 1888, care e valabilă și astăzi.

Pentru tranziție articolul de lege XXX din 1883 admitea că toți profesorii vechi să propună și mai departe pe baza calificățiunii de mai înainte, fiind scutiți de examenul prescris

VIRGIL ȘOTROPA ȘI DR. N. DRĂGANU

aceia care serviseră ca profesori ordinari cel puțin trei ani înainte de intrarea lui în vigoare. Această dispoziție a fost aplicată cu cea mai mare rigoare și față de profesorii Florian Moțoc, Dr. Ioan Mălaiu, Dr. Constantin Moisil, Dr. Paul Tanco și Dr. A. P. Alexi, care fuseseră aleși de ordinari definitivi încă în 19 august 1881 sub punctul 10/a al protocolului nr. 600 ex 1881 și în această calitate au fost recunoscuți și aprobați și din partea consistoriului greco-catolic românesc de Gherla la 24 octombrie 1882 nr. 6234, iar din partea ministerului de culte și instrucțiune publică la 24 februarie 1883 cu nr. 5118, ca și față de Andrei Mazanec, care avea decret de definitivitate încă de la 1 aprilie 1872 (nr. 64). Resuscitându-se astfel chestia definitivității, toți susnumiții profesori numai prin ordinațiunile ministrului de culte și instrucțiune publică d. d. 15 decembrie 1891 nr. 54.687 și 18 martie 1892 nr. 8404 au fost recunoscuți ca scutiți de la examenul profesoral în înțelesul §-lui 29 din art. De lege XXX din 1883.

Astăzi toți profesorii ordinari definitivi ai institutului nostru au calificare cerută de legea de instrucție.

În ce privește profesorii de studii extraordinare, patronatul s-a îngrijit totdeauna să angajeze puteri cu pregătire corespunzătoare, iar în vremea din urmă și aceștia trebuie să aibă calificare de la institutele din patrie.

Alegerea profesorilor până la 1889 s-a întâmplat în conformitate cu dispozițiile din „Instrumentul fundațional” sub punctul G,3:

„Comitetul fondurilor școlastice centrale districtuale ca reprezentant legal și executorul drepturilor proprietarilor fondatori, va păstra cu toată scumpătatea drepturile de fondator și patronat recunoscute și prin legile stătătoare în astă privință, și așa pentru posturile de profesori gimnaziali va escrie concurs, apoi dintre concurenții cei cu însușirile cerute prin lege, va alege și denumi pe cei mai apți și mai morali, iar în caz când între concurenți nu s-ar afla calificați conform legilor, atunci alegerile și denumirile se vor face numai provizoriu pe un timp anumit, în care cel ales, - spre a nu fi amovat din profesură, va avea de a face destul cerințelor legilor sustătoare și a-și câștiga pe spesele sale însușirile cerute spre a putea fi profesor public definitiv. Dacă însă vreun profesor provizoriu sub decursul unui anumit timp de praxă la acest gimnaziu va dezvolta un talent eminent, o perfecțiune în știința vreunui ori a mai multor obiecte din cele principale și obligate ale gimnaziului, iar în propunere o dexteritate și tactică deosebită și încununată cu rezultate evidente îmbucurătoare, precum și o viață morală și purtare modestă exemplară atât față cu superiorii și fondatorii, cât și insuflătoare de respect față cu școlarii; - apoi comitetul în asemenea caz, pe baza dreptului de fondator și patronat, cu care este investit, - totdeauna și va ținea de sfântă datorință pe un atare profesor provizoriu înzestrat cu asemenea calități probate, chiar în interesul prosperării și consolidării gimnaziului cu consensul locurilor mai înalte competente a-l înainta întru toate în categoria profesorilor publici definitivi.

Pentru postul de director gimnazial, comitetul în coînțelegere cu corpul profesorilor gimnaziali, va alege și denumi pe cel mai apt dintre profesorii definitivi, apoi pe profesorii și directorul ales îi va face cunoscuți atât veneratului Ordinariat și Consistoriu diecezan, cât și înaltului guvern regiu *pro notitia* și spre confirmarea directorului de la locurile prea înalte.

Pentru postul de catiheți la gimnaziul din Năsăud comitetul va escrie concurs, apoi pe concurenți îi va străpune veneratului Ordinariat și Consistoriu episcopesc spre a face candidațiunea, apoi comitetul dintre candidați va alege pe catiheți și-i va așterne veneratului Ordinariat și Consistoriu episcopesc spre aprobare și contrasemnarea decretelor de denumire.

La acestea se mai adauge la punctul G, 5, că: „Toate alegerile înșirate... le va întreprinde comitetul în adunarea sa generală, în ființa de față cel puțin alor două din trei părți

Profesori ai gimnaziului năsăudean în perioada 1863-1913 originari din Sângeorz-Băi

a membrilor actuali, prin absoluta majoritate a voturilor, iar la voturi asemenea va decide soarta”. [...] ¹.

De la 1889 încoace, pe baza articolului XXXII din „Statutele” aprobate prin preaînalta hotărâre de la 31 decembrie 1888, alegerea profesorilor ca și a directorului gimnazial se ține de sfera de activitate a comisiei administrative a fondurilor și trebuie să fie aprobată numai de guvern, nu și de ordinariatul greco-catolic românesc de Gherla. [...] ².

Din 1895 și publicările la concurs ale posturilor de profesor și director trebuie să se înainteze spre aprobare direcțiunii școlare supreme. [...] ³.

Ne vom opri puțin și la chestia salarizării profesorilor, fiind importantă din mai multe puncte de vedere.

La început profesorii aveau salariu anual de 600 fl. v. a. și 80 fl. v. a. rețut de cvartir, de la 1869 în unele cazuri și cvartir, iar directorului i se da pe lângă salariul profesoral și rețutul de cvartir încă o remunerație anuală de 100 fl. v. a. Afară de aceea la 1869 li se votă, deși pentru scurt timp, un rețut de lemne de 30 fl. v. a.

Aceste sume foarte modeste nu puteau să mântuiască corpul profesoral nemulțumit să nu înainteze rugări pentru „îmbunătățirea emolumentelor”. În urma acestora comitetul fondurilor în ședința ținută la 18 august 1871 (nr. 152) a decis să le dea profesorilor începând cu 1 septembrie 1871 și până în 30 august 1872 un ajutor de scumpete de 20% din salariu.

În ședința de la 18 august 1872 (nr. 256) apoi satori salariu de 900 fl. v. a. pentru profesorii censurați, după expirarea anilor de probă, și 800 fl. v. a. pentru profesorii necensurați, dar fără cvartir, respectiv rețut de cvartir. În sfârșit pe baza hotărârii comitetului fondurilor de la 16 august 1875 li se deteră și adausele decenale făgăduite la p. G, 6 al „Instrumentului fundațional” să fie întocmai după normativele sustătoare pentru profesorii de la școlile publice de stat. Prin aceste îmbunătățiri spiritele s-au mai liniștit și mai bine de zece ani profesorii au fost mulțumiți cu situația lor. Împrejurările de trai însă se scumpeau mereu și în 1886 s-au simțit nevoiți să ceară noi îmbunătățiri. Comitetul fondurilor convingându-se de starea materială precară a profesorilor în ședința sa ordinară din august 1886 le-a ridicat salariul cu câte 100 fl. Pe an cu începere de la 1 ianuarie 1887.

Intrând fondul susținător în pertractări pentru asigurarea pensiunii profesorilor la fondul regnicolar de pensii a trebuit să reguleze definitiv și chestia cvartirelor, dându-li-se, conform hotărârilor luate în ședința de la 22 și 30 septembrie 1895 sub p. VI al protocolului și aprobate de ministerul de culte și instrucțiune publică cu nr. 67.531 ex 1895, tuturor profesorilor ordinari definitivii cvartire naturale, adică case de-ale fondului susținător. Unele din aceste cvartire însă, fiind foarte vechi, în vremea din urmă s-au ruinat total, așa încât e de prevăzut că nu va trece mult timp și fondul va fi nevoit să le dea profesorilor rețut de cvartir.

Dar cu toate acestea salariul de 1000 fl. v. a. pe an, care după 30 de ani de slujbă abia se ridica la 1300 fl. v. a., pentru un profesor cu familie grea era prea puțin. Jertfele cerute de la profesori erau prea mari. Oricare profesor, ca să-și poată îndeplini chemarea cu sfințenie, are lipsă neapărată de liniște sufletească, de îndeplănire în casă și familie. Acestea însă nu se pot câștiga fără o situație materială corespunzătoare. Să mai adăugăm apoi necesitatea de a-și crește familia conform situației lui, condiția să ducă o viață onorabilă, ca să nu servească de pildă de demoralizare pentru tinerime, și să fie totdeauna în curent cu progresele științei, ceea ce nu se poate fără cărți, reviste și fără a face călătorii pentru a vedea cu ochii deosebitele

¹ Virgil Șotropa, Dr. N. Drăganu, *Istoria școlilor năsăudene scrisă cu prilejul jubileului de 50 de ani (1863-1913) a gimnaziului superior fundațional din Năsăud*, Năsăud, 1913, pp. 317-320.

² *Ibidem*, p. 321.

³ *Ibidem*, p. 322.

VIRGIL ȘOTROPA ȘI DR. N. DRĂGANU

faze ale progresului. Pentru toate acestea cei 1000, respectiv la bătrânețe 1300 fl. v. a., nu puteau să ajungă, și profesorii s-au simțit nevoiți să ceară din nou îmbunătățirea lefurilor, mai ales că profesorilor de stat, cu care trebuia să fie retribuiți într-o formă, li se ridicase salariul în vremea din urmă în mod însemnat. Noua îmbunătățire s-a făcut în octombrie 1901 și bucuria profesorilor e exprimată destul de elocvent în următorul pasagiu, pe care ne luăm voie să-l reproducem din „Raportul” pe 1901/2, p. 72-73. [...] ¹.

În sfârșit, în scopul îmbunătățirilor plăților profesorilor conform cerințelor timpului de față și poziției lor, comisiunea și comitetul fondului central școlar, ca corporațiunile susținătoare ale gimnaziului nostru, în adunarea generală ținută în 17 octombrie 1907 au hotărât ca să se ceară de la ministerul r. u. de culte și instrucțiune publică întregirea plăților profesorilor ordinari și a directorului de la gimnaziul nostru cu adause personale din visteria statului pe baza, în cadrul și pe lângă condițiile cuprinse în „Normativul” ed[it]at prin ordinațiunea ministerială din 7 noiembrie 1906... Acest conclud a fost înaintat la timpul său însoțit de o reprezentare motivată ministerului r. u. de culte și instrucțiune publică.

Petitul corporațiilor susținătoare ale gimnaziului a fost găsit de îndreptățit și s-a rezolvat favorabil prin ordinațiunea ministerială din 20 octombrie 1908... Conform acestei ordinațiuni gimnaziul nostru a fost primit în șirul școalelor medii confesionale, municipale și comunale îndreptățite la întregire de plată pe baza normativului ed[it]at în 1906, așa, că el, ca institut fundațional, e considerat ca un stat de sine stătător cu întregire începând de la 1 octombrie 1908. Această întregire de plată extraordinară o vor primi profesorii de la gimnaziul nostru până când fondul susținător nu va fi în stare să le sistematizeze plăți corespunzătoare din propriile sale puteri...

Notăm încă începând cu 1 septembrie 1911 și catihetul greco-catolic a fost ridicat la aceleași beneficii ca și ceilalți profesori ordinari, dar cu condiția că are să propună regiunea fără altă remunerație, afară de gimnaziu, și în școala elementară fundațională de băieți și fete din Năsăud...

Despre remunerațiile împreunate cu propunerea studiilor extraordinare a fost vorba mai înainte. Sistematizarea plății profesorului de gimnastică acum este în curgere.

În privința dreptului de pensie profesorii de la gimnaziul superior fundațional din Năsăud prin decretele de denumire și pe baza punctului G, 6 al „Instrumentului fundațional” la început erau asigurați după plata fundamentală și adausele decenale la fondul central școlastic din districtul Năsăudului. Făcându-se însă pași încă în 1885, apoi în 1889 și 1893 și continuându-se pertractările pentru primirea institutului nostru la fondul regnicolar de pensie și după regularea acestuia prin articolul de lege XXVII ex 1894, în sfârșit la 27 martie 1896 sub punctul VIII al protocolului: „Comitetul hotărăște ca gimnaziul superior fundațional din Năsăud să intre în legătură cu fondul regnicolar de pensie pentru școalele medii; să însărcinează comisiunea administratoare, ca să facă pașii de lipsă prescriși de lege în această privință conform rescriptului direcțiunii reg. supreme pentru cercul de învățământ al Clujului din 1895...”. Prin rescriptul ministerial din 26 noiembrie 1896, fiind primit gimnaziul nostru la fondul regnicolar instituit pe baza articolului de lege XXX ex 1894, toate cele 14 catedre ordinare sistemizate până atunci au fost asigurate cu dreptul de pensie la acest fond.

În legătură cu acestea, ca o vie dovadă de interesul ce-l are și l-a avut totdeauna comisiunea și comitetul fondurilor față de cultivarea și ridicarea prestigiului corpului profesoral, trebuie să amintim, că de multe ori au votat ajutoare extraordinare singuraticilor

¹ *Ibidem*, pp. 324-325.

 Profesori ai gimnaziului năsăudean în perioada 1863-1913 originari din Sângeorz-Băi

dintre profesori, care au luat parte la deosebite expoziții ori cursuri de specialitate.

În cele ce urmează vom înregistra în rând cronologic, cu date biografice câte s-au putut erua, pe toți profesorii care au fost în serviciul institutului nostru de la început până astăzi. [...]¹.

Dascăli ai gimnaziului originari din Sângeorz-Băi

Maxim Pop



S-a născut la 10 august 1838 în comuna Sângeorgiul-român, comitatul Bistrița-Năsăud, din părinți țărani. Fiind înrudiți de aproape cu fostul prepozit greco-catolic de Gherla, Macedon Pop, și cu fostul vicar episcopesc al Rodnei, Anhidim Pop, mai ales la îndemnul celui dintâi, părinții au dat pe Maxim Pop la școala elementară și trivială din comuna natală, apoi la cea normală din Năsăud și, în sfârșit, la gimnaziul superior din Blaj. După absolvirea gimnaziului, la dorința părinților și a unchiului Macedon, merse în seminarul greco-catolic din Gherla, de unde după un an fu trimis în seminarul greco-catolic central „Santa Barbara” din Viena, unde absolvi studiile teologice în 15 iulie 1865 și pe lângă acestea ascultă și cursul catehético-pedagogic la școala

ces.[aro] reg.[ală] normală capitală (principală) din Viena (cf. Test. Datat Wien bei St. Ana 30 iunie 1864), precum și cursul filosofic la specialitatea istorică de la universitatea de acolo. După terminarea studiilor, la începutul anului școlar 1865/6 fu aplicat ca profesor provizoriu la gimnaziul din Năsăud, în decembrie 1871 fu numit catihet și exortator greco-catolic pentru clasele inferioare de la același gimnaziu și ca atare profesor ordinar definitiv, iar cu începutul anului 1875/6, după ce în martie 1874 se supuse cu succes examenului profesoral, fu numit profesor ordinar definitiv pentru grupa istorie-geografie. În curând fu numit di partea episcopului de atunci. dr. Ioan Szabo, vice-protopop onorar și asesor consistorial. Se bolnăvi greu în 17 mai 1892 și muri în 23 iulie al aceluiași an.

A luat parte mai la toate mișcările de interes bisericesc, școlar, economic, social și politic ale ținutului, parte ca inițiator la deosebite întreprinderi, parte ca membru în deosebite reuniuni și corporațiuni. A dezvoltat și o destul de intensivă activitate literară și științifică, pe care și-o începe ca profesor tânăr publicând niște polemici de interes școlar în „Sionul român” și „Gazeta Transilvaniei”. Împreună cu Vasile Petri și Cosma Anca a redactat „Magazin pedagogic”, apoi cu vărul său dr. A. P. Alexi a scris „Resbelul orientale ilustrat”, Graz, 1878, 724 pagini. Fu colaborator la „Preotul român”, în care a publicat mai multe articole din sfera istoriei bisericești, și la „Școala română” (1878/9) a lui Vasile Petri. A scris o „Gramatică română” pentru școlile elementare care, după aprobarea din partea ministerului reg.[al] ung.[uresc] de culte și instrucțiune publică (a) ajuns una din cele mai întrebuințate cărți de școală. A adnotat și edat (editat, s. n.) „Activitatea vicarilor foranei episcopoești greco-catolici din districtul Năsăudului, de la înființarea vicariatului până la vicarul Anhidim

¹ *Ibidem*, pp. 327-328.

VIRGIL ȘOTROPA ȘI DR. N. DRĂGANU

Pop inclusiv, descrisă de Macedon Pop, prepozitul capitolului greco-catolic a Diecezei de Gherla”, unchiul său, ca retipărire din „Albina”, Budapesta, 1875. În manuscris ne-au rămas de la el „Istoria biblică” pentru școalele elementare și „Istoria bisericească” pentru clasele gimnaziale superioare, amândouă însă nesfârșite. În „Raportul” gimnazial pentru anul școlar 1889/90 ne-a dat biografia profesorului-catihet Leon Pavelea¹.

Dr. Artemiu Publiu Alexi

Născut la 8 aprilie 1847 în Sângeorgiul-român, comitatul Bistrița-Năsăud, din părinți grăniceri plugari. Absolvind gimnaziul din Blaj își făcu studiile universitare în Viena și Graz, de unde a obținut absolutoriu datat în 26 iulie 1873, nr. 1050 și unde luă în 26 septembrie 1874 și diploma de doctor în științele naturale. De la 1873 a servit ca profesor provizoriu de științele naturale la gimnaziul din Năsăud (nr. 321 ex 1873), de la 19 august 1881 (p. 10 al protocolului nr. 600 ex 1881) profesor ordinar definitiv, fiind aprobat de ordinariatul greco-catolic românesc de Gherla la 24 octombrie 1882, nr. 6234, și fiind recunoscut de ministerul de culte și instrucțiune publică [în] 14 februarie 1883 (nr. 5118), până la 1893, când s-a retras bolnav în pensiuie. A murit în 15 octombrie 1896.

A fost un profesor zelos și activ. Scrierile sale sunt:

- „Resbelul orientale ilustrat” (cu Maxim Pop), editura lui Paul Cieslar, Graz, 1878, 724 pagini;

- „Istoria dezvoltării ideilor cosmogonice și geologice” în „Programa” pe 1877/78, pp. 3-30;

- „Românii la Plevna”, disertațiune, Gherla, 1880;

- „O excursiune botanică în România și Dobrogea”, Sibiu, 1883;

- „Însemnătatea științelor naturale în reformele ce le reclamă studiul lor în școalele noastre”, disertațiune, București, 1883;

- „Compendiu de Meteorologie”:

I: „Însemnătatea Meteorologiei, dezvoltarea istorică și foloasele ei. Rezultatele observațiunilor meteorologice făcute la observatorul meteorologic atașat la gimnaziul superior greco-catolic românesc din Năsăud pe Lustra 1883-7”, în „Raportul” pe 1887-8, pp. 3-94;

II: Elemente Meteorologiei. Instrumentele meteorologice și instalarea lor. Îndrumările la facerea de observațiuni și de calculări” în „Raportul” pe 1888-9, pp. 1-95;

- „Helveția și Wilhelm Tell”, Brașov, 1889;

- „Die St. Georgen Saverline”, Hermanstadt, 1892.

A scris diferite articole științifice din domeniul botanicii în reviste germane și a fost membru al mai multor societăți științifice străine și din patrie..

¹ *Ibidem*, pp. 333-334.

 Profesori ai gimnaziului năsăudean în perioada 1863-1913 originari din Sângeorz-Băi

Pentru meritele sale științifice a fost decorat cu medalia „*Bene merenti de argint și aur*” (cl. II și III). Notăm încă că Alexi a întemeiat și cea dintâi librărie românească în Năsăud cu numele „Concordia”¹.

Ioan Lupoe (Lupoie)



Născut la 15 septembrie 1853 în Sângeorgiul-român, comitatul Bistrița-Năsăud, din părinți agricultori. După ce a cercetat școala trivială din satul său natal, la 1865 a intrat în gimnaziul din Năsăud, pe care-l termină făcând examenul de maturitate în 1 iulie 1873. În toamna aceluiași an se înscrie ca stipendist al fondurilor grănicerești năsăudene la facultatea filozofică a universității din Cluj ca ascultător la studiul istoriei și limbii române. La 1877, ca absolvent al aceleiași, a fost ales ca profesor supleant pentru anul 1877/78 la gimnaziul din Năsăud. După un an, rezervându-i-se titlul de profesor și dreptul la catedră, iarăși se reîntoarce la Cluj pentru ca să treacă examenul pedagogic, pe care-l susține cu succes și-și câștigă diploma în 10 iunie 1881. În 31 august

1880 fu numit „controlor substitut” la administrația fondurilor școlare grănicerești, în 13 septembrie 1881 fu ales din nou profesor supleant, iar în 30 septembrie 1883 profesor ordinar definitiv pentru catedra de istorie și limbă română de la același gimnaziu. A servit neîntrerupt până la sfârșitul anului școlar 1899/900, când își cere concediu de un an pentru căutarea sănătății, dar încă în toamna anului 1900 o boală grea de piept îl legă de patul în care muri în 15 martie 1901².

Alexandru Haliță



S-a născut în 24 ianuarie 1862 în Sângeorgiul-român, comitatul Bistrița-Năsăud. Studiile medii le-a făcut la gimnaziul superior din Năsăud, unde a obținut testimoniul de maturitate în 30 iunie 1882. După servirea anului de voluntar, a absolvit studiile teologice în seminarul greco-catolic din Gherla (1884/5-1887/8), iar pe cele filosofice la universitatea din Cluj. În ianuarie 1893 trecu examenul de censură pentru specialitatea limba maghiară și română, iar în 14 decembrie 1894 (nr. 369 ex 1894 t. v. b.) își câștigă diploma de profesor, după ce în anul școlar 1891/2 făcuse praxă. Cu 1 septembrie 1893 fu ales profesor supleant la gimnaziul din Năsăud pentru câte un an. În 16 iulie 1896 a fost ales profesor ordinar definitiv și, ca atare, a fost aprobat din partea ministerului de culte și instrucțiune

¹ *Ibidem*, pp. 339-340.

² *Ibidem*, p. 342.

VIRGIL ȘOTROPA ȘI DR. N. DRĂGANU

publică cu rescriptul nr. 52117 ex 1896. Cu 1 septembrie 1911 la cererea proprie fu trecut la pensie, iar astăzi e vicar foraneu al Rodnei și paroh al Năsăudului¹.

Emil Mărcușiu

S-a născut la 18 februarie 1881 în Sângeorgiul-român, comitatul Bistrița-Năsăud, din părinți plugari.

Studiile medii le-a făcut la gimnaziul din Năsăud, obținând testimoniul de maturitate în 14 iunie 1900, iar pe cele universitare la facultatea de științe a universității din Budapesta (1900/1-1903/4). diploma de profesor pentru specialitatea matematică-fizică și-a câștigat-o în 22 februarie 1910 (nr. 3015) în Budapesta. Cu începutul anului școlar 1904/5 a fost ales profesor supleant, iar cu 1 martie 1910 profesor ordinar definitiv pentru o catedră de matematică și fizică².



¹ *Ibidem*, p. 347.

² *Ibidem*, p. 352.

MONOGRAFIA

SOCIETĂȚII DE ÎMPRUMUT ȘI PĂSTRARE

„AURORA“

DIN NĂSĂUD
(1873—1923)

DIN ÎNSĂRCINAREA DIRECȚIUNII COMPUSĂ DE

N. DRĂGANU



ÎMPRIMERIA DR. SEBASTIAN BORNEMISA
CLUJ. PIAȚA CUZA VODĂ 16

1 9 2 4

2407

TABLOUL ACȚIONARILOR „AUROREI”

Nr. crt.	Numele	Funcțiunea	Locuința
1.	Ana Maria G. Anton		Cluj
2.	Constantin Anton	funcționar de poștă	Năsăud
3.	Eugenia D. Anton	soție de avocat	Cluj
4.	Ilia Anton	librar	Năsăud
5.	Horia Avram	profesor	Cluj
6.	Ioan Bal	preot	Ilva-Mică
7.	Cornelia Bălan	proprietară	Mintiu
8.	Eugenia Bălan	proprietară	Mintiu
9.	Văd. Valeria Balint	soție funcționar de poștă	Năsăud
10.	Elena Bancu	soție de farmacist	Turnu-Măgurele
11.	Leon Bancu	director de bancă	Năsăud
12.	Leonida Bancu	farmacist	Brăila
13.	Ioan Bodescu	director de cancelarie	Năsăud
14.	Livia Dr. Boilă n. Pop	soție de profesor universitar	Cluj
15.	Ioan Bojor	director de liceu	Reghinul-Săsesc
16.	Emil Bota	notar județean	Făgăraș
17.	Octavian Broser		Prundu-Bârgăului
18.	Dumitru Budușan	mare proprietar	Bistrița
19.	Octavian Bulbuc	preot	Mintiu
20.	Lucreția Bugnariu	soție de inspector de poștă	Cluj
21.	Ștefan Buzilă	preot	Poiană
22.	George Căinar	întreprinzător	Năsăud
23.	Domnica Catarig	soție de proprietar	Năsăud
24.	Ioan Catarig	proprietar	Năsăud
25.	George Căzan	preot	Filea
26.	Lucreția Căzan		Filea
27.	Aureliua Cătiu	soție de proprietar	Năsăud
28.	George Cătiu	mare proprietar	Năsăud
29.	Traian Catul	farmacist	Giurigi
30.	Ilie Cincea	notar	Monor
31.	Iuliu Ciorceriu	preot	Ilva-Mare
32.	Iulian Ciorba	preot	Maieru
33.	Varvara Ciorba	soție de preot	Maieru
34.	Dr. Iacob Ciuta +	avocat	Năsăud
35.	Macedon Ciuta	învățător	Rebrișoara
36.	Maria Dărăban	soție de proprietar	Sângeorz
37.	Ioan Dologa	protopop	Tiha-Bârgăului
38.	Maria Drăgan	proprietară	Mintiu
39.	Dr. Nicolae Drăganu	profesor universitar	Cluj
40.	Olimpia Drăganu	soție de profesor universitar	Cluj
41.	Constantin Flămând	preot	Rusu-Bârgăului
42.	Iosefine Fuchs	învățătoare	Năsăud
43.	Vasile Gheție	prim-notar județean	Cluj
44.	Clement Găzdac	proprietar	Năsăud
45.	Lucia Grapini	soție de protopop	Rodna-Nouă
46.	Văd. Maria Grivase	soție de director de școală primară	Năsăud
47.	Alexandru Haliță	profesor	Năsăud
48.	Solomon Haliță	prefect județean	Bistrița
49.	Avacom Bob Hangea	învățător	C.-Mănăștur

TABLOUL ACȚIONARILOR „AUROREI”

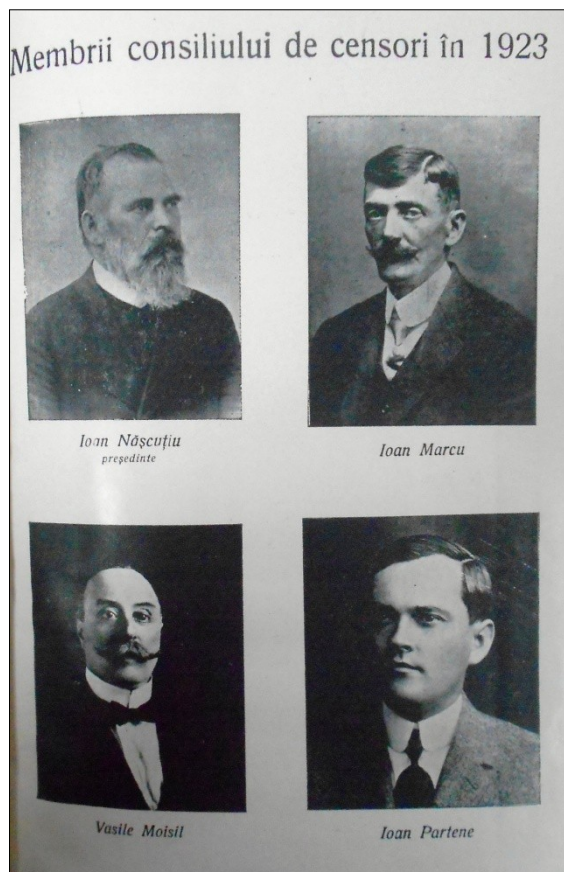
50.	Traian Ionașcu	contabil de bancă	Năsăud
51.	Dr. Ioan Jarda	avocat	Tg-Mureș
52.	Dr. Ștefan Jarda	secretar general al universității	Cluj
53.	Leon Leonte	învățător	Ilva-Mare
54.	Macedon Linul	profesor	Bistrița
55.	Mihăilă Lipan	profesor	Năsăud
56.	Maria Luchi	văduvă de maior	Năsăud
57.	Iacob Majorean	casier la fondurile grănicerești	Năsăud
58.	Caius T. Mălaiu	elev	Timișoara
59.	Lucia T. Mălaiu	soție de notar public	Timișoara
60.	Dr. Tit Mălaiu	notar public	Timișoara
61.	Dr. Emil Man	medic	Budapesta
62.	Dr. Victor Man	avocat	Cluj
63.	Dr. Aurel Maniu	medic colonel	Cernăuți
64.	Elisabeta Marcu	soție de director de școală primară	Sângeorz
65.	Ioan Marcu	director de școală primară	Sângeorz
66.	Alexandru Mărcușiu	proprietar	Sângeorz
67.	Emil Mărcușiu	profesor	Năsăud
68.	Suzana Mărcușiu		Rodna-Veche
69.	Ioan Mihăilaș	preot	Șieut
70.	Dr. Victor Mihăilaș	medic	Bistrița
71.	Iohana Dr. Mihăilaș	soție de medic	Bistrița
72.	George Mihalca	învățător	Năsăud
73.	Măriuca Miron		Telciu
74.	Văd. Letiția Dr. Miron	soție de medic	Ilva-Mare
75.	Anton Moisil		Rodna-Nouă
76.	Dr. Constantin Moisil	profesor în pensie	Năsăud
77.	Dr. Constantin G. Moisil	profesor	București
78.	Iuliu Moisil	profesor	București
79.	Maria Moisil	soție de pretor	Năsăud
80.	Vasile Moisil	pretor	Năsăud
81.	Dr. Tudor Moisil	avocat	Cluj
82.	Dr. Octavian Moisil	notar la județ	Salonta Mare
83.	Dr. Artene Mureșian	judecător	Năsăud
84.	Estella Mureșian	proprietar	Năsăud
85.	Ioan I. Mureșan	funcționar de bancă	Cluj
86.	Iosif Mureșan	preot	Piatra
87.	Liviu Mureșian	medic veterinar	Năsăud
88.	Letiția Mureșian		Năsăud
89.	Dr. Sever Mureșian	profesor	Iași
90.	Sever Mureșian	notar	Rodna-Veche
91.	Felice Dr. Mureșian	soție de avocat	Dej
92.	Gavrilă Dr. Moldovan	avocat	Bistrița
93.	Ioan Nășcuțiu	protopop	Năsăud
94.	Fundația Ioan Nășcuțiu		Năsăud
95.	Gregoriu Neamțiu	învățător	Feldru
96.	Paraschiva Negruțiu	soție de inginer	Cluj
97.	George Olariu	proprietar	Rodna-Nouă
98.	Grigore Onoaie	prim-notar județean	Bistrița
99.	Elena Dr. Ordace	soție de avocat	Blaj
100.	Ana Dr. Pahone	soție de avocat	Bistrița
101.	Anchidim Partene	proprietar	Maieru
102.	Ioan Partene	profesor	Năsăud
103.	Maria Partene		Maieru

TABLOUL ACȚIONARILOR „AUROREI”

104.	Ioan Păcurariu	profesor senator	Năsăud
105.	Angela Pletosu	soție de protopop și profesor	Bistrița
106.	Grigore Pletosu	protopop și profesor	Bistrița
107.	Alexandru Pop		Cluj
108.	Dr. Alexandru Pop	procuror general	Cluj
109.	Văduva Clara Pop	soție de vicar	Blaj
110.	Dănilă Pop	notar	Leșu
111.	Firoana Pop	soție de controlor	Năsăud
112.	Iacob Pop	preot	Telciu
113.	Văduva Matilda I. Pop	soție director de școală primară	Năsăud
114.	Gabriela Pop	profesoară	Cluj
115.	Ioan Pop	protopop	Nușfalău
116.	Dr. Ioan Pop	avocat	Cluj
117.	Leontin Pop	căpitan de poliție	Cluj
118.	Dr. Matei Pop		Blaj
119.	Raveca Pop n. Ciuta	soție de învățător	Maieru
120.	Raveca Pop n. Echim		Năsăud
121.	Simion Pop	preot	Rodna-Veche
122.	Virgil Pop	student	Cluj
123.	Virginia Dr. Pop	soție de avocat	Cluj
124.	Paulina Popovici n. Mihăilaș	soție de colonel	Năsăud
125.	Elisabeta Precup		Rebrișoara
126.	Dr. Emil Precup	director de liceu	Gherla
127.	Ștefan Rebreanu	șef de bancă	Năsăud
128.	Petru Rognean	subrevizor școlar	Năsăud
129.	Fundația Teodor Rotariu		Feldru
130.	Teofil Rotariu		Feldru
131.	Ioan Sângeorzan	preot	Rebra Mare
132.	Dr. Carol Schottel	medic	Rodna-Veche
133.	Ciornelia Dr. Schottel	soție de medic	Rodna-Veche
134.	Artene Scridon	notar	Feldru
135.	Elene G. Scridon		Năsăud
136.	Emilia Scridon	soție de profesor	Năsăud
137.	Leontina G. Scridon	soție de profesor	Năsăud
138.	Ida Scridon		Năsăud
139.	Ștefan Scridon	profesor	Năsăud
140.	Dr. Ionel Scridon	medic	Bistrița
141.	Dr. Leon Scridon	prefect pensionar	Bistrița
142.	Dr. Leon Scridon	avocat	Bistrița
143.	Maria Dr. Scridon	soție de prefect	Bistrița
144.	Ignat Seni +	învățător în pensie	Bistrița
145.	Dr. Laura Seni	medic	Bistrița
146.	Dr. Valeriu Seni	director regional	Cluj
147.	Emilia Șerban	soție de prefect pensionat	Năsăud
148.	Ioan Șerban	prefect pensionat	Năsăud
149.	Dr. Ștefan Șerban	prim-pretor	Gilău
150.	Cornelia Sonea	soție de funcționar de bancă	Cluj
151.	Traian Șimon	prim-pretor	Bistrița
152.	Aurel Șorobetea	preot	Sângeorz
153.	Lidia Șotropa		Năsăud
154.	Roza Șotropa	soție de profesor	Năsăud
155.	Virgil Șotropa	profesor	Năsăud
156.	Emil Ștefănuțiu	preot	Feldru
157.	Emil Ștefănuțiu	profesor	Năsăud

TABLOUL ACȚIONARILOR „AUROREI”

158.	Fundația Simion Stoica		Năsăud
159.	Leopoldina Stoica		Năsăud
160.	Ioan Tahășiu	contabil la Regia Silvică	Bistrița
161.	Văduva Elisabeta Dr. Tanco	soție de profesor	Năsăud
162.	Elisabeta V. Tanco	elevă	Năsăud
163.	Maria Dr. Tanco	soție de medic	Năsăud
164.	Pavel V. Tanco	elev	Năsăud
165.	Dr. Teofil Tanco	medic	Năsăud
166.	Valeria V. Tanco	învățătoare	Năsăud
167.	Viorica V. Tanco	învățătoare	Năsăud
168.	Ioan Timoc	inspector silvic	Cluj
169.	Victor Tinerean	mare proprietar	Năsăud
170.	Ana Tișca	soție de director de bancă	Năsăud
171.	Emil Tișca	director de bancă	Năsăud
172.	Văduva Elena Tofan	soție de învățător	Năsăud
173.	Estera Vertic	proprietară	Bistrița
174.	Gavrilă Vertic	proprietar	Bistrița
175.	Victor Vertic	proprietar	Bistrița
176.	Valeriu Vertic	casier la Regia Silvică	Bistrița





EXPLOATAREA PĂDURILOR GRĂNICEREȘTI DIN BISTRIȚA-NĂSĂUD

OCTAVIAN LUNGU¹

ORGANIZAREA TEHNICĂ ȘI COMERCIALĂ A SOCIETĂȚII „REGNA”

Dăm schematic organizația Societății „Regna” precum și raporturile ei de dependență față de departamentele ministeriale:

Ministerul de Agricultură și Domeniilor

- Casa Pădurilor;
- Pentru toate chestiunile cu privire la aplicarea codului și a altor dispozițiuni cu caracter silvic.

Consiliul Superior de Control și Îndrumare

- Controlul guvernului, în baza art. 5 din legea comercializării și în baza art. 12 și 13 din statutele Societății „Regna”.

Ministerul Industriei și Comerțului

- Pentru toate chestiunile privind resortul acestui Minister.

Ministerul de Interne

- Societățile întreprinderii „Regna” fiind cele 44 comune politice, ele sunt supuse din punct de vedere administrativ, Ministerului de Interne.

Societatea „Regna”

- Dreptul de exploatare al pădurilor grănicerești, în conformitate cu art. 11 din statute.

Cele 44 comune societare ca persoană juridică

- Reprezentare prin adunarea generală.

Adunarea Generală

- Compusă din cei 44 delegați ai fiecărei comune, aleși dintre membrii consiliilor comunale.

Consiliul de Administrație

- Format din 12 membri dintre care 4 numiți de comisia de opt, iar opt aleși de comunele proprietare.

Consiliul de Cenzori

- Format din 5 membri dintre care 3 numiți de comisia de opt, iar 2 aleși de adunarea generală;

- Cinci cenzori supleanți.

Comitetul de Direcție

- Format din 2 membri din sânul Consiliului de Administrație și Directorul general

¹ Octavian Lungu, *Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud – Teză de doctorat*, București, 1935, pp. 134-143.

OCTAVIAN LUNGU

al Societății „Regna”.

Directorul General**Serviciul Central**

- Împărțit în secții:

1. Secretariatul
2. Secția Forestieră
3. Secția Materialelor
4. Secția Fabricației
5. Secția Vânzărilor
6. Secția Contabilității
7. Secția Tehnică și Construcții

Serviciile exterioare**Centre de exploatare:**

- a. Exploatare forestiere
- b. Exploatarea fabricilor

Atribuțiunile serviciului central

Directorul general avea obligația să execute toate deciziunile consiliului de administrație și să se îngrijească de executarea și aplicarea dispozițiilor prevăzute în statutele și regulamentul Societății „Regna”. Să gireze, în cadrul atribuțiilor fixate, prin regulamente și hotărâri, toate afacerile Societății „Regna”, cu atitudinea unui bun conducător.

Directorul general execută aceste obligații prin serviciul central împărțit în secții, fiecare secție având un șef și funcționarii necesari.

1. Secretariatul

Avea în atribuțiune toate chestiunile privind personalul central și cel exterior precum și o serie de chestiuni care cădeau în competența acestui serviciu.

2. Secția forestieră

Această secție execută, prin Directorul general programul de lucru fixat în cadrul dispozițiilor luate de consiliul de administrație, care hotărăște cantitățile anuale de exploatat. Aceste cantități erau determinate de posibilitățile anuale, de conjunctura pieței și de mijloacele financiare ale societății. Parchetele scadente, care urmau să fie exploatate, erau în funcție și de posibilitățile de transport pe care le oferea calea ferată forestieră. Secția forestieră supraveghea, da directive și ordine pentru lucrările de exploatare în pădure, încheia contracte cu antreprenorii, se îngrijea de angajarea muncitorilor, supraveghea ca parchetele să fie exploatate în mod rațional și, în același timp, să se execute și toate celelalte obligațiuni (curățirea parchetelor, etc.). Alte operații executate de aceeași secție mai erau: recepționarea lemnului rotund exploatat, verificarea și decontarea socotelilor cu antreprenorii și alte lucrări în legătură cu exploatarea pădurilor.

3. Secția materialelor

Această secție ținea evidența cantitativă a lemnului rotund exploatat, a materialului lemnos fasonat, pe dimensiuni, calități, sortimente. Verifica rapoartele zilnice și tablourile lunare de fabricație înaintate la sfârșitul fiecărei luni de către administrația fabricilor. Verifica avizele de expediție înaintate zilnic și în baza cărora se făcea facturarea. Cu un cuvânt, această secție se ocupa de evidența mișcării materialului lemnos, de la doborârea din pădure și până la ieșirea din patrimoniul societății. În afară de aceasta se îngrijea de aprovizionarea societății cu materiale tehnice și cu articole de primă necesitate pentru cantină, muncitori și funcționari din serviciile exterioare. La fiecare fabrică exista o cantină unde funcționarii și muncitorii puteau să-și procure alimente și alte articole, care intrau în necesitățile de trai.

Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud

Fiecare cantină era condusă de un cantinier retribuit lunar cu un salariu fix, așa încât marfa se vindea cu prețurile fixate de centrală, neurmărindu-se nici un câștig în afară de acoperirea cheltuielilor de regie. De multe ori, prin politica socială pe care o ducea Societatea „Regna”, alimentele se vindeau muncitorilor și sub prețul de cost, așa încât gestiunea cantinelor se încheia la sfârșit de an cu pierderi însemnate. Mai putem menționa că aprovizionarea pentru articolele mai principale se făcea în cantități mari, obținându-se toate avantajele posibile (de exemplu, slănina se comanda cu vagoanele). Cantinele se aprovizionau de la centrală pe baza unor note de comandă și transportul mărfurilor se făcea cu tracțiune animală. Căraușia se plătea după greutatea transportată și aproape în mod permanent erau angajați 2-3 cărauși, care îndeplineau această aprovizionare.

Se vede aici că secția de materiale avea în grijă aprovizionarea societății cu alimente și materiale tehnice, precum și ținerea unei situații cantitative a materialelor lemnoase.

4. Secția fabricației

La sfârșitul fiecărui an se dădeau fabricilor directive pentru anul viitor în ceea ce privea fasonarea materialului lemnos; aceasta în cadrul programului general de lucru care era determinat de probabilitățile pieței și de cantitatea de lemn exploatat.

În aceste programe se fixau pentru fiecare fabrică cantitățile, calitățile și dimensiunile ce avea să taie. Toate calitățile erau indicate în procente și metri cubi. Se înțelege de la sine că aceste dispoziții nu puteau fi executate cu strictete, ci formau mai mult directive, căci produsele obținute prin exploatarea fabricilor depind în mare parte de volumul și calitatea buștenilor și, mai ales, randamentul calitativ nu poate fi în prealabil determinat.

Programul de lucru suferea în decursul anului și unele modificări determinate de împrejurări neprevăzute.

În afară de ordinele scrise și directivele date, șeful secției de fabricație vizita în fiecare săptămână, fabricile, dând ordine pe teren, controlând și supraveghind modul de fabricație al cherestelei și manipularea ei.

Mulțumită acestor măsuri, marfa „Regna” și-a câștigat în scurt timp un renume mondial și a devenit foarte căutată și apreciată datorită calităților ei superioare, manipulării și strictei sortări la care este supusă.

5. Secția vânzărilor

Toată activitatea economică a întreprinderii „Regna” depindea ca rezultat și rentabilitate, de modul cum această secție reușea să valorifice produsele forestiere și marfa fabricată.

În industria forestieră, unde se operează cu cantități mari, o mică diferență de preț determină câștiguri sau pierderi mari, de unde necesitatea ca această secție să fie întotdeauna bine informată asupra situației pieței interne și, mai ales, asupra celei externe. Pe lângă aceasta mai era necesar posibilitatea de corespondență în limbi străine, cunoașterea uzanțelor comerțului lemnului, cunoașterea codului comercial, a politicii transporturilor, politicii economice și forestiere a tuturor țărilor cu care întreprinderea „Regna” avea sau putea să aibă relații comerciale. Se cerea, de asemenea, o orientare asupra politicii financiare și valutare, cu alte cuvinte, stăpânirea unui tablou de ansamblu, complet, al fenomenelor din domeniul politic, economic, juridic și social.

La vânzări, pe lângă obținerea prețului cel mai avantajos, trebuia să aibă în grijă ca marfa vândută să fie în proporția fabricației; să nu se vândă marfă epuizată sau care se putea fabrica greu sau care ar desorta depozitele de cherestea, jenând vânzările viitoare. Toate acestea cereau, evident, o bună orientare asupra producției anuale cu date cât mai complete, atât calitative, cât și cantitative.

OCTAVIAN LUNGU

Vânzările se încheiau prin corespondență, prin organele exterioare, adică voiajori, sau în biroul central din Bistrița, prin tratare directă cu cumpărătorii, mai ales pentru partide mai mari. Pentru toate vânzările se făceau acte de angajament în dublu exemplar în care se stipulau toate condițiile de livrare, plată, etc. Tranzacțiunile odată efectuate, secția fabricației transmitea fabricilor notele de comenzi în care se treceau numele cumpărătorului și adresa destinatarului, calitatea și cantitățile pe dimensiuni și alte dispozițiuni referitoare la expediție. În notele de comenzi trimise fabricilor spre executare, nu se trecea niciodată prețul de vânzare. În cazul când erau de executat comenzi mai mari se împărțeau ordine de expediție pentru aceeași partidă mai multor fabrici, în măsura posibilităților fiecăreia, acestea fiind determinate, fie de stocurile existente, fie de modul de gravitate către piața de desfacere a fabricilor.

Putem afirma că prin această secție, societatea „Regna”, trecând peste greutatea începutului, a satisfăcut exigențele unui serviciu de vânzare bine organizat.

6. Secția contabilității

Contabilitatea Societății „Regna” era concentrată la centru. Administrațiile exterioare nu țineau contabilitate, ci înaintau în fiecare lună, actele justificative spre verificare și contabilizare la centru.

O descentralizare a contabilității bine organizată și coordonată ar fi înlesnit mult o bună funcționare a serviciului contabilității. Nu e locul aici să aducem critici, dar secția contabilității avea multe greutăți de învins din lipsa unui personal cu pregătire comercială, la serviciile exterioare. Actele justificative lunare nesusind la timp și în multe cazuri fiind chiar greșite, împiedicau înregistrarea zilnică a tuturor operațiunilor la serviciul contabilității.

Într-o întreprindere de mărimea „Regnei”, o contabilitate bine organizată era una din primele cerințe pentru gospodărirea unei averi atât de mari. În fiecare lună ar fi trebuit să se încheie situații, bilanțuri, statistici care, pe lângă că ar fi constituit un tablou real în fiecare moment, ar fi înlesnit mult și operațiunile de încheiere de sfârșit de an. Cu toate inconvenientele menționate, secția contabilității a căutat și a reușit în bună parte să învingă toate greutățile care ar fi putut fi evitate printr-o altă organizare.

În acest loc trebuie să menționăm că Societatea „Regna” n-avea un serviciu de studii și cercetări științifice bazate pe date statistice care să adune, să verifice și să coordoneze toate datele din vastul câmp al activității întreprinderii forestiere „Regna”.

Reprezentările grafice ne-ar fi arătat mișcarea valorilor în timp și spațiu și, de asemenea, părțile componente ale averii, am fi avut în orice moment o oglindă reală a situației economice și financiare. Cu toate acestea, nu putem spune că nu s-a făcut unele statistici de către secțiile respective. Totuși un serviciu al statisticii, organizat pe bază științifică și lucrând independent de celelalte secții, ar fi fost de mare folos pentru Societatea „Regna”.

În general, putem afirma că Societatea „Regna”, împotriva tuturor greutăților de organizare inerente începutului, a trecut prin aceste dificultăți, având la început și concursul neprețuit al Direcției silvice așa încât în scurt timp după înființare, a ajuns să fie enumerată printre primele firme forestiere serioase, cu rol de conducere în comerțul lemnului. Lichidarea „Regnei” n-a fost determinată numai din criza economică și de impasul financiar în care a ajuns, ci și de alte tendințe și curente pe care le vom analiza când vom cerceta activitatea „Regnei” din punct de vedere economic și financiar.

7. Secția tehnică și construcții

Această secție avea în atribuțiune lucrările tehnice, ca proiecte pentru noi investiții pentru transport, căi ferate forestiere, construirea sau amenajarea fabricilor existente ca noi

Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud

instalațiuni tehnice moderne, îngrijirea și repararea construcțiilor și alte atribuțiuni de ordin tehnic.

INSTALAȚIILE INDUSTRIALE

După ce am indicat organizarea tehnică și comercială a Societății „Regna”, urmează să arătăm instalațiile industriale, după natura și locul unde erau situate.

Orice întreprindere economică, pentru a-și putea îndeplini scopul economic-social, trebuie să fie înzestrată cu instalațiile industriale, acestea variind după fiecare ramură de activitate industrială.

În întreprinderile forestiere vom avea instalații pentru industria lemnului, fabrici de cherestea, amenajate cu toate instalațiile tehnice necesare producției principale și a altor produse secundare. Va fi nevoie de mijloace de transport, de căi ferate forestiere, drumuri forestiere, căi de transport pe apă, investiții pentru plutărit.

În cele ce urmează, ne vom ocupa cu descrierea acestor părți de avere tehnică din patrimoniul Societății „Regna”.

Societatea „Regna” posedă 6 fabrici de cherestea. În Valea Someșului-Mare se găseau următoarele instalațiuni:

1. Fabrica de cherestea din Ilva-Mică

Această fabrică este situată pe malul stâng al apei Someșul-Mare, lângă comuna grănicerească Ilva-Mică.

Această fabrică posedă următoarele instalațiuni:

- a. O fabrică de cherestea construită în piatră, cărămidă și fier și acoperită cu tinichea.
- b. Șase gatere cu mers moderat, fabricat Nicolson cu lumina ramei (Rahmenlicht) de 36, 30, 24, 18 și 14 (țoli englezi sau țoli austrieci;)
- c. Circulare, mașini de giuluit, circulare de tăiat capetele scândurilor.
- d. O mașină stabilă 280 CP cu eșapament, cu doi cilindri, fabricat Nicolson, Budapesta.
- e. Trei cazane sistem Buillers 7 atm.
- f. O instalație electrică pentru mașini și luminat de 115 vt. cu curent continuu 25 kw.
- g. Un atelier mecanic bine instalat.
- h. O clădire mare de piatră și cărămidă acoperită cu țiglă.
- i. O clădire mare din lemn, acoperită cu țiglă,
- j. Opt clădiri mari din lemn, acoperite cu carton gudronat și alte clădiri destinate pentru magazii.

Clădirile servesc pentru scopurile administrative, ca locuințe pentru funcționari și lucrători, pentru școala uzinei și pentru necesitățile locale.

Fabrica de cherestea din Ilva-Mică se alimentează cu material brut exploatat de pe Valea Ilvei și Valea Leșului.

În legătură cu descrierea fabricilor, vom descrie și căile ferate forestiere, prin ajutorul cărora se face transportul materialului lemnos exploatat și necesar alimentării fabricilor.

La uzina din Ilva-Mică se află centrul liniilor ferate forestiere Ilva-Leșu, cu o rețea totală de 77 km., ecartament 0,76 m.

Calea ferată forestieră Ilva-Leșu de pe Valea Ilvei, în lungime de 37 km., e cu circu-

OCTAVIAN LUNGU

lație publică restrânsă. Ultima gară e în Ilva-Mare, această linie ferată s-a construit în anii următori:

1. Ilva-Mică – Ilva-Mare Lunca
Construită între anii 1908-1910.
2. Ilva-Leșu – Leșu – Valea Măgurii
Construită între anii 1908-1910, 1912, 1925, 1928.
3. Ilva-Mare Lunca – Iliuța Calului
Construită între anii 1911-1915, 1925-1932.
4. Ilva Lunca – Sălhoasa
Construită între anii 1913, 1932-1934.

Aceste linii au acte de concesiune în regulă și circulația publică restrânsă este impusă numai pe linia Ilva-Mică, Ilva-mare Lunca.

Calea ferată forestieră Ilva-Leșu are următoarele instalațiuni:

- 1 depou pentru patru locomotive, în Ilva-Mică.
- 1 depou pentru două locomotive, Ilva-Mare Lunca.
- 3 coloane hidraulice la Ilva-Mică, Măgura și Ilva-Mare Lunca.
- 8 cantoane și diferite magazii și clădiri.

Parcul materialului rulant

2 locomotive fabricat MAV, Budapesta 1908, fiecare cu o forță de tracțiune de 2816 kg. și 90 HP cu viteza maximă de 25 km/h.

1 locomotivă, tot fabricat MAV, Budapesta 1908, cu o forță de tracțiune de 1320 kg. și 40 HP.

1 locomotivă, tot fabricat MAV, Budapesta 1911, cu o forță de tracțiune de 2260 kg. și 60 HP.

1 locomotivă fabricat Krauss & Co. Munchen-Lienz, 1896 cu o forță de tracțiune de 1400 kg. și 50 HP.

1 locomotivă fabricat Ornstein & Koppel, Berlin Drevitz, 1896, cu o forță de tracțiune de 1400 kg. și 50 HP.

Aceste 6 locomotive au în total 380 HP.

4 tendere de locomotive cu greutatea portativă de câte 6 tone.

3 drezine.

3 vagonete seria C/3 pentru călători, cu câte 26 locuri.

6 vagonete seria G/S pentru marfă.

35 perechi vagoane de transportat bușteni având fiecare 12 tone greutate portativă.

Uzina din Ilva-Mică mai posedă și o linie de garaj normală în legătură cu calea ferată română, în lungime de 530 m. l. și o rampă de încărcare pentru cherestea, în lungime de 142 m. l. construită din lemn și acoperită cu carton gudronat.

(va urma)



Stațiunea balneo-climaterică Sângeorz-Băi, Năsăud

Cu drept cuvânt stațiunea balneo-climatică Sângeorz-Băi a fost numită „Karlsbadul românesc”, fiind așezată în cea mai pitorească regiune a Văii Someșului de Sus.

Vizitatorii sunt plăcut impresionați de bogățiile stațiunii în priveliști frumoase, regiuni muntoase, păduri întinse de brad care procură un aer puternic ozonificat și cei interesați pleacă refăcuți fizicește și sufletește grație acțiunii și influenței binefăcătoare a apelor „Hebe” asupra organismului omenesc.

Am stat de vorbă cu d-l Iustin Sohorca, administratorul băilor și cu mai mulți vizitatori cu care am discutat problemele amenajării cu instalațiuni moderne a acestei renumite stațiuni, lansându-se și diferite păreri în legătură cu realizarea acestor lucrări.

Ce ar trebui să se amenajeze necondiționat:

1. Trebuie să se construiască o uzină electrică nouă, mare, puternică. Stațiunea va putea fi mai ușor prevăzută cu apă potabilă în acest mod.

2. Canalizarea stațiunii și introducerea apeductului în toate vilele și locuințele de la „Hebe”.

3. Amenajarea unui „Ștrand” public al băilor.

4. O uzină electrică puternică ar putea alimenta și comuna Sângeorz. S-ar putea introduce și un tramvai care să circule de la gară prin centrul satului, la stațiune, cu cheltuieli foarte mici.

5. Având lumină electrică puternică, s-ar putea ridica un spital al băilor, prevăzut cu toate instrumentele și medicamentele necesare, raze Röntgen, etc.

6. Actuala instalațiune a Băilor calde să fie demolată și sediul lor schimbat în dosul Pavilionului. Edificarea nouă a acestora să se facă după cerințele tehnicii moderne cu: inhalatoare, cabine suficiente pentru bărbați și femei, camere pentru duș pentru dame și domni, cabine speciale pentru masaj, etc. Localul actual în care se fac băile calde este necorespunzător, insuficient și prea puțin igienic.

7. Paralele cu acestea ar fi nevoie de un Cazinou, pentru a da posibilitatea de convenire oaspeților și, în special, oamenilor de știință, litere, etc.

8. Se cere imperios și edificarea unei săli de cură, helioterapie, etc.

Pentru realizarea punctelor de mai sus, este cert că se cere cel puțin 10 milioane lei. Această sumă nu poate fi pusă la dispoziție de comuna Sângeorz-Băi și nici de administrația băilor. Ar trebui să treacă zeci de ani până când să-ar putea face economii în această sumă.

Este însă în interesul comunei și administrației băilor ca și în cel al regiunii, ca în cel mai scurt timp posibil, să se facă intervenții și negocieri pentru începerea lucrărilor de inovație radicală a actualei situații a stațiunii balneare Sângeorz-Băi.

Conducerea băilor este foarte dispusă să intre în tratative sau combinații cu orice societate românească, care ar fi dispusă să pună la îndemână capitalul necesar pentru investiții ce se cer, urmând ca stațiunea să fie concesionată pentru un anumit timp.

S-a emis și ideea înființării unei societăți pe acțiuni, însă capitaliștii cu greutate, nu prea arată mult interes în jurul acestei probleme.

Capitalul străin nu va fi admis niciodată deoarece „stațiunea trebuie să rămână curat românească”, chiar dacă ar fi să rămână în starea în care se află acum și care este destul de

Stațiunea balneo-climaterică Sângeorz-Băi, Năsăud

mulțumitoare. Aici a fost locul de întâlnire și au cules frumoase impresii scriitorii noștri, între care cităm pe Odobescu, Coșbuc, Caragiale, Liviu Rebreanu, etc.

Salubritatea stațiunii nu lasă de dorit, deși nu este canal și apeduct. Totuși, grație poziției naturale de dela împădurit cu brad, atmosfera este curată și curățenia exemplară.

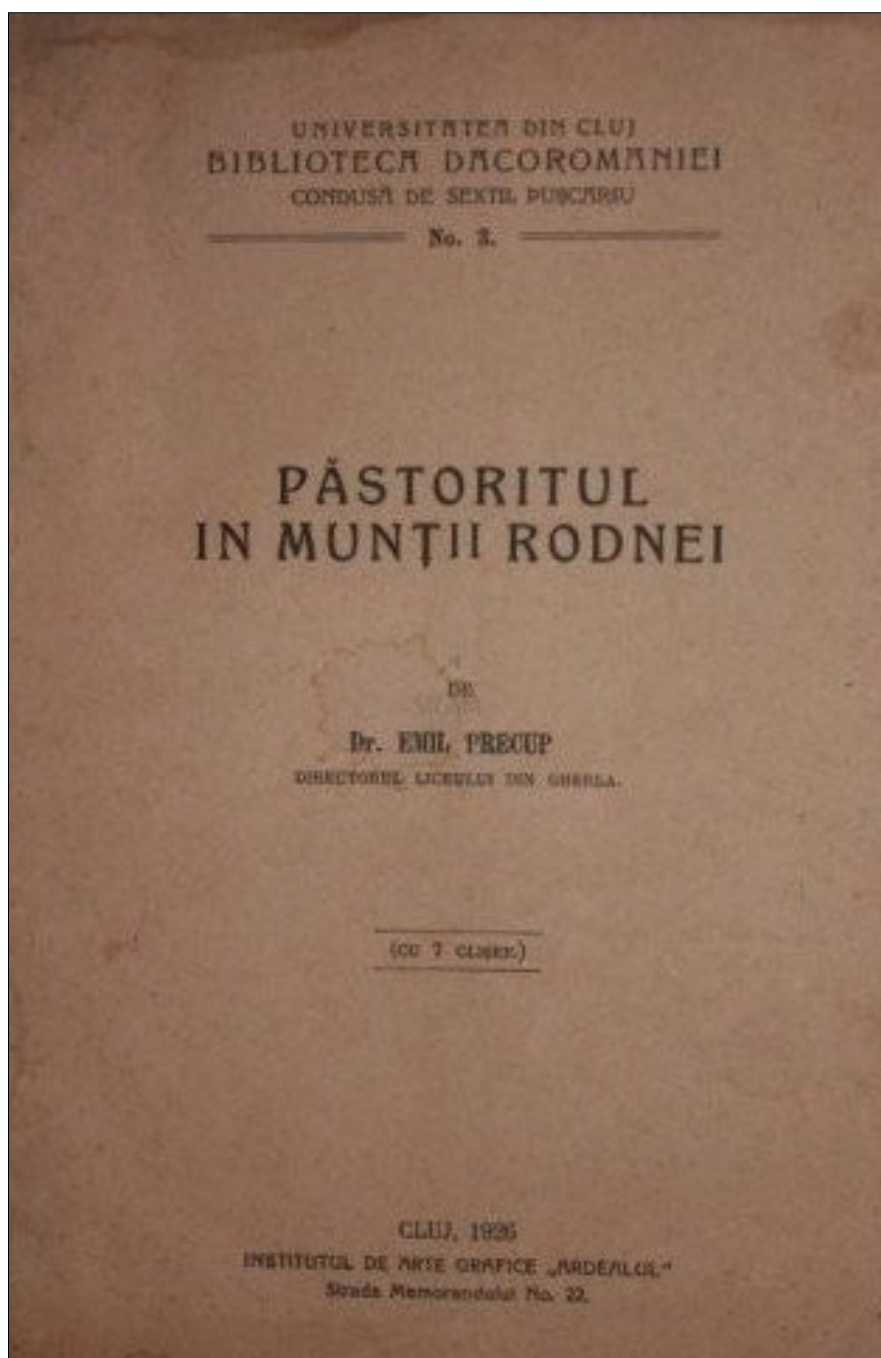
Natural că dacă s-ar face noi instalații moderne, oaspeții s-ar simți mai bine și ar fi mai numeroși.

Serviciul sanitar-medical este reprezentat de d-nii doctori: Chitul, Tanco, Oana, Haliță și Vasiliad.

Consiliul comunal ar trebui să dea delegație d-lui Iustin Sohorca, administratorul băilor, care este un om cinstit și cu bogată experiență, să negocieze d-sa investiții¹.



¹ *Națiunea Română*, Cluj, Anul X, 1936, nr. 180(14 august).



TRADIȚII

Păstoritul în Munții Rodnei¹

DR. EMIL PRECUP²

XV. Credințe (deșarte) împreunate cu oieritul

Oile când bolesc de picioare și li se strică laptele se zice că *zbrotocesc*. Ca să le treacă, fac într-un răzor înalt o gaură în forma unui tunel, prin care trec oile pe rând ca să le treacă boala.

Pe *ceriul* strungii, când se pune, se face o cruce și trebuie să fie totdeauna din lemn verde.

Nu e bine a mulge oile în locuri străine că nu dau lapte acasă.

De la târla unde șezi, nu ia nimeni sare, altfel are pagubă.

Miercurea și Vinerea unii proprietari nu dau de la casă produse de ale oii (lapte, brânză, lână, etc.), că nu e bine.

În ziua de Sf. Filip să nu coși și să nu te piepteni, pentru că dă lupul între oi. Tot asemenea în ziua Sfântului Andrei.

În ziua de 40 de sfinți în unele comune (Rodna) fac *colăcuți* pentru copii mici în sănătatea oilor.

Când ies oile la munte, după obiceiul vechi, preotul merge la fiecare botei de oi și le stropește cu busuioc și agheasmă sfințită, binecuvântându-le pentru întreaga vara.

Nu este bine a cumpăra brânză de oaie, până nu se văd clăi de fân pe hotar, căci atunci le fulgeră sau trăsnește oile pe munte.

Unii cred că nu este bine a strămuta mutarea într-un alt loc, căci atunci își pierd oile laptele.

Nu e bine a da lapte nesărat de la casă, că stârpesc oile.

Nu e bine să scoată păcurarul nespălat oile din staul, că vine *ceasul cel necurat* la ele.

Nu este bine a da oilor sare Vinerea, pentru că stârpesc și le mănâncă lupii.

Să nu fluieri sau să zici în trișcă după strungă când mulg oile, că atunci sunt în primejdie de a fi mâncate de urși sau lupi și își pierd laptele.

¹ Studiul de față este rezultatul cercetărilor mele făcute personal în vara anilor 1910 și 1915 în munții comunei Rebrîșoara și în satele Rodna, Ilva-mare și Rebra, unde m-am deplasat în toamna anului 1915. Mi-au făcut bune servicii foștii elevi de la liceul din Năsăud, care în vacanța de Crăciun au primit de la mine câte un chestionar cu întrebări, la care răspunzând mi-au ajutat să îmbrățîșez întreg ținutul Rodnei și mi-au făcut posibilă controlarea materialului adunat de mine, pentru care le mulțumesc.

² Dr. Emil Precup, *Păstoritul în Munții Rodnei*, Cluj, 1926, pp. 25-35.

EMIL PRECUP

Nu e bine să aducem oile din munte în sat înainte de răscol și să le trecem prin apă mare și rece, că stârpesc.

Muieri în *stare necurată* nu e bine să intre între oi.

Când se înseamnă mieii, peticele căzute din urechi să nu le pierzi, ci să le bagi într-un mușinoi de furnici și atunci oile se înmulțesc ca furnicile.

Pe la sărbătorile din postul mare, pe la 40 de sfinți, pe la Alexie, e bine să afumi oile cu tămâie ca să le ferească Dumnezeu de lucru și de *jigăanii* (lupi, urși, etc.).

Când mulgi oile întâia dată, pe la Sângeorz, să le mulgi punând în găleată bani de argint, ca să fie curate ca argintul.

Nu e bine să dai din casă de dulce (lapte, brânză, etc.) în zile de post, că atunci păgubești.

Nu este iertat să se așeze cineva pe *năclad* (un butuc de lemn ce se pune la marginea focului în vatră), că se *tipă* lupul între oi.

Nu e bine să *puhăiești* din colibă, ci din afară, că atunci vin zânele de „spărie” oile.

Nu e bine să zici în trișcă noaptea târziu că aude *fata pădurii*.

Nu e bine să se arunce sare în foc că stârpesc oile.

Nu e bine să se mănânce lapte dulce până-s oile pe brânză și să dea laptele în foc, că crapă țâțele la oi.

Oaia care nu-și poate duce lâna, să o tai că nu e sănătoasă.

Oaia care trece pe lângă un cuib de pasăre nu mai dă lapte.

Când mută staurul dintr-un loc într-altul, iau puțin lut din strungă și-l duc în locul nou.

Când pleacă cu oile de acasă la împreunare pe munte pun în calea lor la ieșirea din curte un lanț, iar la capătul lanțului un ciubăr cu apă, iar când trec oile peste lanț le stropește femeia cu apă zicând: „Cum nu se deoache ciubărul și lanțul, așa să nu se deoache oile”. Cred că de oaia a trecut peste lanț nu se poate apropia *strigoaia* să-i ia laptele.

Când duc vreo oaie în târg, iau puțină lână de pe spate ca să nu-i piară *sămânța* oilor.

Marți și Vineri seara nu e bine să lucrezi lâna, că se răspândește boala între ei.

Seara spre Sf. Gheorghe merg femeile la staur și-l ung cu leuștean ca să nu le ieie laptele strigoaiele.

Când treci cu oile printr-un sat, trebuie să te gândești la ele, ca să nu fie deocheate.

XVI. Viața socială a păcurarilor

Ciobanii cel mai mult timp îl petrec în societatea oilor. Numai seara după cină sunt cu toții împreună până la culcare. Noaptea dorm împărțiți în cele trei colibe ale mutării. Îndată după cină se desculță, se pun în jurul focului, cu picioarele la foc, fac glume, povestesc, chiuiesc, zic din trișcă, fluieră, cântă până ce se culcă. Câteodată se sfătuiesc unde să poarte oile ca să se sature bine, să dea lapte mult, să poată ieși cât mai iute *de pe brânză*.

Astfel petrec până seara târziu, când de glasul duios al doinei adorm păstorii și turma, lăsând o liniște feerică, care nu e turburată decât de pocnetul focului, de vreme grea sau de lupul care se înfățișează ca oaspe nepoftit între oi. Când se ivește acest oaspe, sau ursul, care încă apare câteodată, întreaga turma se alarmează. Oile se împrăștie în jurul târlei, clopotele sună, câinii latră, păcurarii se deșteaptă, și toți din toate părțile sar în ajutorul oilor amenințate. Unii iau pușca și pușcă, alții *puhăiesc*, alții *fâșcăie*, alții aruncă tăciuni aprinși în direcția indicată de câinii care urmăresc fiara până departe. O adevărată luptă se înscenează

Păstoritul în Munții Rodnei

în fața pericolului amenințător. Pe lângă toată grija și apărarea însă, rar este ocazie când turma să scape teafără. Totdeauna rămâne baremi o oaie *încolțită*, dacă a avut norocul să scape cu atâta. De cele mai multe ori prada încolțită o duce cu sine, luându-o în gură ca mîța șoarecele. A doua zi păstorii caută pe toate pâraiele și izvoarele să găsească urmele oii. Și ce bucurie pe ei dacă găsesc baremi „floace” din pielea oii pierdute.

XVII. Literatura ciobănească

a) Chiuituri și doine

M-o mânat maica la capre
Și merinde nu mi-o pus
Num-o coajă de mălaiu
Țapână de nouă ai
Și când coaja o rodem
Caprele mi le pierdem.

Oi, bădiță de la oi
Vină-ntr-o sară la noi
Că Ț-oi da gura-napoi.

Am drăguț păcurăraș
Și sara-mi aduce caș
Demineața urdă dulce
Mă sărută și să duce.

Câte mute, câte tute
Tăte au drăguț la curte
Numai a ei-i sus la munte.
Când coboară la nedeie
Mere hâda să i-l ieie,
Dumnezău să nu i-l dăie,

Dracu-nainte să-i stăie,
Dumnezău să nu i-l lesă
Dracu înainte să-i iesă.

De-ar ave badea la oi
Două cățele ca noi
Nu s-ar țapa lupii-n oi.

Luncă, luncă, vale-adâncă
Lupii-n tine mă mănâncă.
De dar las să mă mănânce
Că pe mine-i carnea dulce,
Dulce-i carnea ca de puiu
Dar nu știu pe sama cui

EMIL PRECUP

Dulce-i carnea ca de miel
Pe sama unui mișal.

În pădure, între fagi
Să iubesc care și-și dragi
În pădure-ntre molizi
Să iubesc care-s fugiți.

Șapte cupe nu-s pre multe
La omu cu gânduri multe
Șapte cupe-s puțânele
La omul cu gânduri grele.

De-ar fi dragostile oi
Le-aș lua de dinapoi
Și le-aș mâna-n ocol la noi,
Dară dragostile-s porci
Le-aș mâna și nu le poci.

Suflă vânt din văi în văi
Plouă pe badea la oi,
Suflă vânt din lunci în lunci
Ploauă pe badea la strungi.

Rău să șăde, Doamne, șăde
La munte fără molizi
Și mie fără părinți,
La munte fără de brazi
Și mie fără de frați,
La munte fără de flori
Și mie fără surori.

Sus pe plaiul muntelui
Mere dorul mândrului
Drumul plaiului să gată
Al mândrului niciodată.

Puișorii mei îs grași
C-o mâncat asară caș
De la on păcurăraș.

Știut-am eu bade bine
Când ai prins armele-n mână
Că nu-i cosi prin grădină
Nici îi mulge oi la stână,
Nici îi mulge oile

Păstoritul în Munții Rodnei

Nici îi muta strungile,
Fără-i bate țările
Și-i umbla din țară-n țară
Cu prifontul subssoară
Cu ochiții după soare
Cu gura după mâncare.

Dragu-mi-i la oi a umbla
Ș-a mânca câte una
Care-i grasă ca mândra
Dintre oi pe oacheșa
Dintre capre pe barza.
Păcurar, cușmă rotundă
Nu țâne dreagostea-n pungă
Mai țâp-o și între oi
Și vină sara la noi.

Păcurar la oi am fost
Fetile nu mă cunosc,
Mă cunosc di pe pieptar
C-am fost harnic păcurar,
Păcurar la oi oi u fi
Nici atâta nu mor ști. -
Decât cu drăguțe hâde
Mai bine la capre pe râpe
Decât cu drăguțe proaste
Mai bine la capre-n coaste,
C-oiu tăie câte-o nuie
Și drăguță n-oiu ave.

Frunză verde de mohor
Mult mi-i dor și-mi vine dor,
Oile pasc la izvor
Eu pe mândra o strâng cu dor,
Oile pasc iarbă verde,
Eu pe mândra o strâng cu săte.
Râu-i mare plin cu ine
Să m-arunc în el îmi vine
Râu-i mare și inos
Păcat de-on copil frumos. -
Drag mi-o fost la oi a umbla
Ș-a mânca câte una
Ba și câte nouă, zece
Că la stăpâni destul este.

Păcurar la oi am fost
Mândrile nu mă cunosc,

EMIL PRECUP

Mă cunosc pe brăcinar
C-am fost harnic păcurar,
Mă cunosc de pe cămeșă
C-am fost harnic la coleșă.

Păcurar cămeșă neagră
Numa gura ta mi-i dragă,
Păcurar cămeșă unsă
Gura ta-i fagur de mursal¹
De-aș ajunge zile multe
Să mă duc și eu la munte
S-aud glas de păsărele
Și cântări de-a mândrii mele,
S-aud badea vojăind
Pe badea-n frunză zăcând.
El să zăcă, eu să cânt
Să ne treacă de urât
El să zăcă, eu să las
Să ne treacă de năcaz.

Alunaș cu-alune moi
Am drăguț și-i dus la oi,
Alunaș cu-alune multe
Am drăguț și-i dus la munte
Alunaș cu-alune mari
Am drăguț și-i păcurar.

Măi bădiță de la oi
Vină sara-n sat la noi,
Bădiță cu cușmă lungă
Nu ține dragostea-n pungă
Și-o aruncă peste sterpe
Și mai vină-n sat la fete.

Săracelor spate late
Mâncăți carne și beți lapte,
Mâncăți carne de mior
Și beți apă din izvor,
Mâncăți carne de mioară
Și beți apă din izvoară.

Foaie verde de sub punte
Io-s cioban aici la munte,
Când răsare mândrul soare
Io-s cu turma la izvoare,

¹Mierea stoarsă din fagur.

Păstoritul în Munții Rodnei

Când răsare sfânta lună
Io-s cu turma la pășune...
Bâr, bâtr, bâr, oiță bâr!

Păcurar la oi am fost
Fetele nu mă cunosc,
Numai una mă cunoaște
Ș-aceea-i cu ochi de broaște
Ciobanul fără de fluier
I ca mierla fără șuier;
Ciobanul fără de câni
I slugă fără stăpâni.

Trandafir roș înflorit
Soarele o răsărit.
Foaie verde de podbal
Mărg cu turma peste deal
Peste deal, peste vâlcele
Și mă duc pe floricele
Și ieu fluierul și cânt
Că-s străin pe-acest pământ,
Că-s străin și depărtat
Și mândruța m-o lăsat
Ieu fluierul, cânt a jăle
După mândruțele mele
Că m-am depărtat de ele.

Ciobanul care-i cioban
Nu mere-acasă șuhan
Ci stă cu oițele
În codrul cu frunzele
Și stă-n codru și-n crâng
Unde păsările plâng.
Când suflă vântul încet
El pășește prin brădet
Și-și apucă fluierul
Ca să-i treacă urâtul
De-un foc mestecat cu dor
De iubirea fetelor.

Cioban cât am fost la oi
N-aveam grijă de nevoi,
Mâncam caș și lapte gros
Mă făceam voinic frumos,
Dar mi-o venit vremea odată
Să las turma în poiată,
Să mă duc în sat la vale,

EMIL PRECUP

Că eram cuprins de jele.
Când văzui fetițele
Părăsii oițele,
Dar amu îmi pare rău
C-am făcut de capu meu,
Fetele m-o celuit
Iar turma m-o părăsit,
Vai și iară vai...

- Foicică din răscruci
Bădiță unde te duci?
- Vai leliță, eu mă duc
Unde este glas de cuc,
Mărg la deal în poieniță
La turma cea de oițe
Unde suflă vântul tare,
Unde codrul este mare,
Unde frunza-ntinerește,
Unde tot se-nveselește;
Mă duc s-au păsările
Și să doinez cântecile,
Să stau pe iarba-nverzită
Și să gândesc la iubită.
Și unde-ți duci al tău traiu
Cu viața toată-n raiu.

Frunză veștejită-n dor
Cântă badea la izvor
Și răsună peste sate
Doinele-i înduioșate;
Fetele cu jele multă
Ștergu-și lacrimi ș-ascultă
Cum își schimbă horia-n jele,
Răsună munți și vâlcele:
„Vai de mine biet păstor,
Și-s în codru călător,
Și cu turma după mine,
Plâng și mă stâng în suspine,
Nu suspin dup-al meu sat,
Ci că mândra m-o lăsat”.

Vai leliță cât trăiești
Pe cioban să nu-l iubești,
Că ciobanu-i solzi de pește
Prin păduri te celuiește,
Că ciobanul prin cuvinte
Lesne te scoate din minte.

Păstoritul în Munții Rodnei

Brebăn și bulbuc domnesc
Este struțul ciobănesc,
Fluierul, botă de teiu,
Sunt unelte ce au ei,
Iară patul de culcat
Este câmpu-nrouat.

Frunză verde de pe fagi
Ne-am avut odată dragi
Dar de când ne-am mâniat
Ne-am dus, ne-am împrăștiat,
Eu m-am dus cioban prin stânci,
Tu te treci în dor și plângi,
Eu m-am dus cioban la oi
Tu-ți verși lacrimi șiroi.

Frunză verde de buhaș,
Am un bade ciobănaș;
Sara îmi aduce caș,
Dimineața lapte dulce,
Mă sărută și se duce.

Trecui valea ș-o luncuță
Pân la badea la strunguță,
Stoarce bade cașu bine
Să nu mă ude pe mine,
Că mă văd muierile
M-asamăn cu relele.

Dragă-mi-i urda și cașul
Dar mi-i mai drag ciobănașul,
Urda, cașul să gătească
Ciobănașu să-mi trăiască.



EROII SÂNGEORZULUI

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

ÎN COMUNISM

ILIE ALEXI
LEON BUGA
ANTON BUTA
EMIL BUIA
SILIVAN ANDRONESI
MARIAN COSTAN
ANTON COSTAN
FLOREA COSTAN
ALEXANDRU CÂRCU
IONUC CĂLINA
TĂNASE GAGEA
EMIL GAGEA
FLORE GAGEA
ILIE HALIȚĂ
ION HULUDUC (HULDUC)
IOAN IONEL
IOAN HĂRUȚA
MACEDON MĂRCUȘ
MARIAN MIRON
GEORGE MIHĂILĂ
MAXIM MIHĂILĂ
IOAN JARDA
IACOB SFRÂNGEU
GEORGE ȘOROBETEA
DIONISIE ȘOROBETEA
ANTON ȘOROBETEA
EMIL POP
ALEXANDRU PUIȚĂU
IOAN TAHĂȘ
MAXIM LUPȘOR
ALEXANDRU VĂLEAN
COSMA HEHEA
NICULAI OGĂGĂU

OCTAVIAN ALEXI
SERGIU AL-GEORGE
CLEMENT ANDRESI
MACEDON T. ANDRESI
ALEXANDRU ARMAN
LUCIAN VALEA
ANTON BUGA
SILVIA BUGA
CIOCAN GRIGORE
EPUREANU T. EMIL
ERNEST SIMION
GAGEA PANTELIMON
HALIȚĂ IOAN
HĂRUȚA MAXIM
JOJA ALEXANDRU
MARICA EMIL
MARCU LIVIU
MOLDOVAN CANDID
MORARU IOAN
MUTE NICOLAE
OANEA ALEXANDRU
POP A. IOAN
PUICA DUMITRU
SCRIDON OCTAVIAN
SFRÂNGEU IOAN
SZEKELY VASILE
ȘTEOPOAIE VASILE
URECHE ALEXANDRU

Revistă sprijinită și finanțată de:
CONSILIUL LOCAL SÂNGEORZ-BĂI
CENTRUL CULTURAL „JUSTIN SOHORCA” SÂNGEORZ-BĂI



MONUMENTUL EROILOR DIN SÂNGEORZ-BĂI

ISSN 2285 – 8229
ISSN-L 2285 - 8229